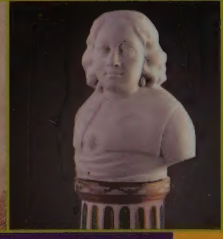
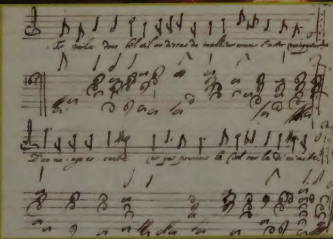

OOG in OOG

De Muiderkring: spiegelbeeld van een Hoof(t)s gezelschap

OOG in OOG

De Muiderkring: spiegelbeeld van een Hoof(t)s gezelschap

21 september t/m 3 november 2013 – Rijksmuseum Muiderslot, Muiden

MUIDERSLOT

Personalia auteurs

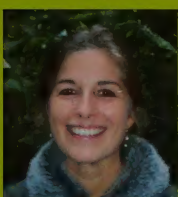
Jhr. mr. Alexander W. Beelaerts van Blokland (1948) is jurist en was bijna dertig jaar Haags advocaat en ook Deken van de Orde van Advocaten bij de Hoge Raad der Nederlanden. In 2006 stapte hij over naar de rechterlijke macht, is raadsheer in het Gerechtshof Den Haag en sinds 2011 tevens plaatsvervangend voorzitter van de Raad van Discipline. Naast zijn werk als jurist is Beelaerts van Blokland ook bestuurlijk maatschappelijk actief, onder andere vanaf 2011 als voorzitter van De Stichting Cultureel Genootschap 'Muiderkring'.

Imre Bésanger (1981) is historicus en theatermaker. Het onderwerp van zijn interdisciplinaire MA-scriptie, het *Ballet de la Paix* dat in 1668 werd gedanst door de Prins van Oranje, bracht hij in 2007 zelf op de planken. Het door hem geleide theatergezelschap *Stichting Kwast* plaatst Nederlands theater uit de Gouden Eeuw terug in de schijnwerpers. Daarnaast is hij als regisseur verbonden aan het *Hemony Ensemble* dat zich richt op de bestudering en uitvoering van Nederlandse renaissancemuziek.

Ook in publicaties besteedt Bésanger aandacht aan de uitvoeringspraktijk van zeventiende-eeuws Hollandse theater. Vanwege zijn deskundigheid op dit terrein werd hij in 2009 namens de UvA gevraagd als lid van de adviesraad voor *The Amsterdam Centre for the Study of the Golden Age*. Sinds 2008 is Bésanger verantwoordelijk voor de culturele programmering in het Muiderslot.

Bertjan ter Braak (1960) studeerde geschiedenis in Utrecht, met als specialisaties middeleeuwse en hedendaagse geschiedenis, gevolgd door een postdoctoraal Internationale Betrekkingen aan *Instituut Clingendael*. Sinds 1987 als journalist werkzaam voor De Telegraaf, vanaf 2000 chef van de buitenlandredactie, sinds 2008 chef van de kunstredactie. Daarnaast langdurig gepubliceerd over (theater)dans, onder meer als redacteur van het tijdschrift *Notes*. Schreef een geschiedenis van het Nederlands Volkstoneel.

Ilonka Verdurmen (1959) is poëziedocent en artistiek leider van School der Poëzie, een organisatie die jaarlijks duizenden kinderen en jongeren op een plezierige manier in aanraking brengt met poëzie. Al meer dan tien jaar werkt School der Poëzie samen met het Muiderslot voor het project Kasteeljuweel waarbij scholieren het slot bezoeken en aan de hand van schrijfpodochten, met Hooft en het slot als bron van inspiratie, gedichten schrijven en presenteren in de Ridderzaal. Ilonka Verdurmen ontwikkelt en produceert ook theaterprogramma's met poëzie, muziek en beeldende kunst.

www.schoolderpoezie.nl

Derk Hendrik (Rik) van Wegen (1962) was na zijn studie kunstgeschiedenis medewerker bij het Rembrandt Research Project en conservator bij het Bonnefantenmuseum in Maastricht. Een constante in zijn loopbaan vormen tentoonstellingen en publicaties waarin kunstwerken niet alleen optreden in een kunsthistorisch verband, maar eveneens in andere relevante contexten. Een andere rode draad is die van theorievorming over behoud van cultureel erfgoed. Dit leidde onder andere tot publicaties over en het behoud van hedendaagse kunst en groen erfgoed. Tegenwoordig is hij werkzaam als conservator bij het Muiderslot en bij Kasteel-Museum Sypsteyn.

Inhoud

0	Spiegelbeeld van een Hoof(t)s gezelschap	5
1	De Muiderkring bestaat en is springlevend!	13
2	Taal als gezelschapsspel	15
3	De Muiderkring komt op, de theatrale verbeelding van een historische mythe	25
4	Terugblik uit de toekomst	36
	(o) De vetgedrukte cijfers in de teksten verwijzen naar de genummerde objectcatalogus	
	Objectcatalogus - De Muiderkring, spiegelbeeld van een Hoof(t)s gezelschap	43
	OOG in OOG	43
	Liefdesliedjes en schrijven als spel	53
	Doek op voor de Muiderkring	55
	Schilderen op z'n Gouden-Eeuws	58
	De Muiderkring van 2013	61
	De harde kern	62
	Vrienden en geestverwanten	62
	Wetenschappers met een brede belangstelling en met beide benen op de grond	63
	Schrijvers en podiumkunstenaars met een verfijnd wereldbeeld, die daar uiterst elegant op reflecteren	64
	Opiniemakers met een duidelijk politieke kleur	65
	Opiniemakers met een niet-Nederlandse achtergrond	65
	Assemblage De Muiderkring van 2013	66
	Verantwoording	68

SPIEGELBEELD VAN EEN HOOF(T)S GEZELSCHAP

Rik van Wegen

Een verhaal of tentoonstelling over de Muiderkring ontkomt niet aan de vraag: wat was de kring wel, wat was hij niet? Niet omdat hierover onenigheid bestaat, maar omdat het in de negentiende eeuw geconstrueerde beeld, dat aantoonbaar afwijkt van de historische werkelijkheid, hardnekkig aanwezig blijft en zo zijn eigen realiteit creëert. Het moet dus op zichzelf wel interessant zijn...

Specialisten op het gebied van de zeventiende-eeuwse cultuurgeschiedenis strijden al lang niet meer over de vraag of het Muiderslot onder Pieter Hooft de vergaderplaats was van een culturele club of genootschap. Leendert Strengtholt, hoogleraar oudere Nederlandse letterkunde aan de VU, typeerde de Muiderkring al in 1986 als een 'vriendenkring van Hooft' waartoe hij, op grond van correspondentie met Pieter Hooft en in brieven gedocumenteerde bezoeken aan het Muiderslot, een tiental individuen rekende. Strengtholt stelde vast dat er geen enkel moment is aan te wijzen waarop al deze vrienden tegelijk op het Slot aanwezig waren.

Toch hangen er in het meest voorname vertrek van het Muiderslot maar liefst zes indrukwekkende schilderijen van bijeenkomsten die, naar we nu weten, nooit daadwerkelijk hebben plaatsgevonden. Het verhaal hierachter gaat over twee belangrijke momenten in de Nederlandse geschiedenis en de behoefte aan (rol)modellen. De schilderijen in de Ridderzaal zijn ontstaan in de negentiende eeuw, dat wil zeggen in een periode dat Nederland, na de Franse overheersing en vijftien jaar later na de Belgische afscheiding nogmaals, zijn identiteit opnieuw definieerde. Het jonge Koninkrijk spiegelde zich daarbij aan de jonge Republiek.

Een nieuw land, nieuwe cultuurdragers

Het jaar 1581, het jaar dat Pieter Hooft werd geboren, was ook het jaar dat de Staten Generaal hun soeverein, Koning Filips van Spanje als tiran afzwoeren. Filips was weliswaar geen koning van Nederland, maar graaf van Holland, hertog van Gelre, graaf van Vlaanderen, hertog van Brabant en krachtens idem zoveel titels landsheer van alle afzonderlijke Nederlandse gewesten, met uitzondering van het Prinsbisdom Luik.

Vier jaar later heroverde Filips' veldheer Farnese Antwerpen, de belangrijkste haven- en handelsstad in de Nederlanden. Ondertussen beheersten de opstandige

noordelijke provincies de monding van de Schelde en blokkeerden zij de zeehandel. Wie om godsdienstige redenen werd vervolgd of geld wilde verdienen met de handel overzee, vertrok naar elders. Velen vestigden zich in Amsterdam. De noordelijke provincies werden onder leiding van Holland de Republiek der Verenigde Nederlanden, een staat zonder vorst, met een vergadering om een tafel in Den Haag als hoogste autoriteit, een *novum* in Europa. De Republiek was een staat die zichzelf eigenlijk nog moest uitvinden en die desondanks, vooral door de immigratie uit Antwerpen en een doortastende buitenlandse handelspolitiek, prominent aanwezig was in Europa en de wereld.

In deze jonge staat ontstond een nieuwe maatschappelijke structuur. Ook deze week af van wat elders gebruikelijk was. De hoogste ambtenaar, de stadhouder, was weliswaar een soeverein vorst, maar dat was hij alleen in het ver buiten de Republiek gelegen vorstendom Orange. Binnen de Republiek was Oranje als stadhouder in dienst van de gewesten. Voor allerlei andere officiële functies werden niet slechts edelen gerekruteerd, maar meestal burgers. Zo ontstond de regentenstand, de hoofdzakelijk burgerlijke bestuurderklasse van de Republiek.

Deze regentenstand was niet gesloten, je kon er als het ware over de generaties naar toe groeien. Kooplieden

vergaarden kapitaal, hun kinderen of kleinkinderen kregen bestuurfuncties. Er was in de Republiek vrijheid van godsdienst, maar de meeste bestuursfuncties waren gereserveerd voor belijders van de protestantse religie.

De regenten waren dus protestant, maar hun sociale entourage omvatte ook andersdenkenden. In de jonge Republiek ontstond naast de regentenstand ook een invloedrijke culturele voorhoede. Deze overlapte slechts gedeeltelijk met de regenten. Deze culturele voorhoede, waartoe ook katholieken en joden toegang hadden, bediende zich, ook voor het schrijven van wetenschappelijke teksten en 'hoge' poëzie, steeds vaker van de volkstaal, het Nederlands.

Pieter Cornelisz. Hooft werd geboren in de regentenstand, maar trok meer naar de cultuur. Zijn overgrootvader Willem Jansz. Hooft was schipper, die handel dreef in de Baltische landen. Zijn vader Cornelis Pietersz. was burgemeester van Amsterdam en regelde voor zijn dichtende zoon de functie van baljuw van het Gooi en drost van Muiden. Deze functies brachten verplichtingen met zich mee. Het recht moest gehandhaafd, het onrecht vervolgd en de baljuw en drost diende, tenminste de zomermaanden, te resideren op het Muiderslot.

Ondertussen lieten zijn verplichtingen Hooft voldoende vrije tijd om het verblijf in Muiden als geïsoleerd te ervaren én om hieraan iets te doen. Vooral met zijn tweede vrouw Heleonora Hellemans nodigde Hooft frequent vrienden uit, die met elkaar gemeen hadden, dat ze tot de culturele voorhoede van de Republiek behoorden. Soms troffen deze vrienden ook elkaar op het Muiderslot.

De kring om Hooft

Een groot aantal bezoeken van Hoofts vrienden aan het Muiderslot is gedocumenteerd in hun correspondentie met Hooft en in brieven die de bezoekers aan anderen schreven. Hierdoor weten we niet alleen wie er wanneer het Muiderslot bezochten, maar krijgen we eveneens een beeld van wat er tijdens deze bezoeken werd gedaan en hoe de samenkomsten werden ervaren. Tot de gasten behoorden onder andere Constantijn Huygens, Caspar Barlaeus, Jacob van der Burgh, Johan Brosterhuysen, Maria Tesselschade en Gerard Vossius.

P.J. van der Ouderaa, *Portret van Cornelisz. Pieter Hooft*, 1881, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

L. Moritz, *Een feestmaal op het slot te Muiden*, eerste helft 19e eeuw, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

Dit schilderij werd gemaakt om de negentiende-eeuwse bezoeker van de toen kale Ridderzaal in het Muiderslot te tonen hoe Hooft hier zijn gasten zou hebben ontvangen. Afgebeeld is het moment dat Maria Tesselschade een door haar gegraveerde roemer overhandigt aan Maria van Reigersberch, de echtgenote van Hugo de Groot. Veel van de afgebeelde figuren zijn te identificeren, doordat Moritz ze schilderde naar bekende historische portretten. Behalve Tesselschade en Maria van Reigersberch zijn in het midden gastheer Hooft en zijn vrouw, Vondel en Vossius te herkennen. De zittende figuur rechts aan tafel moet Constantijn Huygens zijn met daarnaast waarschijnlijk Jacob van den Burgh en Brosterhuysen. Links aan tafel zit Roemer Visscher met achter hem de dichter Jan Vos. De vrouw tegenover Visscher is waarschijnlijk zijn oudste dochter Anna. Van de drie mannen geheel links is degene met de ringkraag te identificeren als Barlaeus. De acht andere figuren zijn niet te identificeren.

Hooft en zijn vrienden correspondeerden vaak allerhوفelijkt met elkaar. Hierbij kreeg de stiling bijna evenveel aandacht als de inhoud. Op 1 augustus 1631 schreef Pieter Hooft aan Maria Tesselschade, die op het slot haar muiltjes had vergeten:

'UE. heeft hier haere muilen gelaeten [...] Dit's een leelijke vergetelheit. Want het waer beter, dat 'er UE. de voeten vergeten had, en 't geen daer aan vast is. De vloer (acht ik) heeft UE. willen houden, ende ghy zijt haer ontslipt.... En zeeker, steenen en planken leggen en treuren, omdat ze niet langer van die zoete treedtjens gestrookt worden. Niettemin deze achteloosheid Uwer E. doet ons hoopen, dat wij noch eenigh ander overschot zullen vinden, ende moghelijk UE. hart hier in eenighen kamerhoek zal vergeten zijn. Maer wat wij zoeken, 't is'er niet, oft het moet onzichtbaer gaen. Als 't'er ook slechts vergeten waer, ende niet met opzet gelaeten, zoude de vondt van kleener waarde wezen. Maer zoo 't met UE. op reize geslaeghen is, laet 'er ons ten minsten somtijds een sweemsel op papier af zien, gelijk men bij hooghe zonschijn, door een dubbelen trechter, in een duistere kaemer verthoont 't geen buiten op straet is'.

Het algemene beeld dat van de 'kringleden' naar voren komt, is er één van individuen die soms, maar lang niet altijd, belangrijke posten in de jonge Republiek bekleedden en niet alleen maatschappelijk actief waren maar eveneens, zoals dit de Renaissancemens betaamde, creatief en artistiek. Sommige gasten van Hooft waren politiek geëngageerd. Dit blijkt bijvoorbeeld uit hun positie in het geschil tussen Prins Maurits en landsadvocaat Van Oldenbarnevelt.

De Muiderkring als een geregeld samenkomende groep geleerden en kunstenaars die bijna alle grote geesten van de jonge Republiek omvatte, is een constructie uit de negentiende eeuw. Toch waren de ontmoetingen in Muiden niet geheel toevallig en zonder structuur. Uit de brieven blijkt dat Pieter Hooft zijn vrienden wel degelijk bewust wilde samenbrengen (en zo misschien

wel iets wilde creëren wat meer zou zijn dan de som der delen). Toen Maria Tesselschade in 1631 op het Muiderslot verbleef, was dit voor Hooft aanleiding om ook zijn zwager Joost Baeck en diens vrouw, Joachim van Wicquefort, Laurens Reaal, en waarschijnlijk nog anderen uit te nodigen. Uit de brieven is bekend dat dit, in ieder geval deze keer niet lukte; alleen neef Joachim gaf *acte de présence*.

C.C.A. Last, *Het Huis te Muiden*, 19e eeuw, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

Daarnaast kan worden vastgesteld dat tenminste één gast een voorgenomen bezoek aan het Muiderslot beleefde als het ingaan op een uitnodiging voor een culturele gebeurtenis. Johan Brosterhuysen schreef in 1633 immers aan Constantijn Huygens: 'morgen op sondagh hoop ick nae Amsterdam te trecken en van dae(-) nae Muijden, alwaer de heer Drossaert de Cunst ghedaghvaert heeft om de Duijvel een been af te singhen en te rijmen'. Ook de eerste biograaf van Pieter Hooft, Geeraardt Brandt, die zelf niet tot de kring werd gerekend, ervoer iets van een cultureel gezelschap. Hij schreef kort na het overlijden van Hooft: 'ook verstrekte 't Muider Slot meenighmaal voor een zangberg van vroolykheit: daar de konstighste en lieffelykste keelen, op zyne noodiging, by een vergaarderden; (inzonderheit als de Heer van Zuilichem [Constantijn Huygens] en de zanggierige Tesselschaede hier hunne uitspanning hadden) om de verstandighste ooren te streelen, met den galm haarer noten'.

Waar deze eigentijdse bronnen verwijzen naar iets als een cultureel gezelschap, gaat het niet om een vaste groep met een literair of wetenschappelijk program, maar om min of meer spontane bijeenkomsten, waarbij het culturele vooral werd ingevuld door muzikaal vermaak.

De uitvinding van de Muiderkring in de negentiende eeuw

Heel anders werd dit in de negentiende eeuw. De oude Republiek der Verenigde Nederlanden was in 1795 opgeheven en via een aantal tussenstappen onderdeel geworden van het Franse keizerrijk. Toen de Fransen zich in 1813 terugtrokken werd de zoon van de laatste stadhouder soeverein vorst van Nederland. Het grondgebied van de Republiek werd in 1815 na meer dan tweehonderd jaar weer samengevoegd met de Zuidelijke Nederlanden tot het Koninkrijk der Nederlanden. Deze nieuwe staat had behoefte aan nieuwe historische iconen. Met zeehelden als Michiel de Ruy-

ter kon het Zuiden zich niet identificeren. De Tachtigjarige Oorlog was behalve een vrijheidsstrijd vooral ook een conflict tussen protestant en katholiek en daardoor nog minder geschikt om eendracht en harmonie tussen de in meerderheid katholieke bevolking en haar protestantse koning te voeden. Waar strijd en heldendaden niet voldeden, bood cultuur uitkomst. De Muiderkring werd bedacht. Schrijvers leverden de inhoud, schilders het beeldmateriaal en theater intensiveerde de beleving. Hoe dat laatste uitpakte wordt elders in deze publicatie door Imre Bésanger uit de doeken gedaan.

De letterkundigen die de idee van de Muiderkring als groep van moreel hoogstaande en artistiek begaafde regenten en geleerden voorstelden, waren Hajo Span-daw in 1819 en vooral Jacobus Koning in 1827. De groep die zij neerzetten diende als model voor de nog te smeden eenheid van het nieuwe Nederland. De constructie bevatte ingrediënten van Noord en Zuid, protestant en katholiek, maar werd vernoemd naar het Hollandse stadje Muiden. De Muiderkring omvatte de elementen tolerantie en verdraagzaamheid, maar vanuit Hollands perspectief. Eenmaal gecreëerd als model voor de eigen tijd, zouden de negentiende-eeuwers de Muiderkring en zijn verbeelding verder aanpassen aan hun eigen behoefte.

De Muiderkring in beelden

Vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw is door Hendrik Willem van Tricht, Leendert Strengholt en Mieke Smits-Veldt een aantal keren kritisch gekeken naar de constructie van de kring. Hierbij waren ook de getekende en geschilderde verbeeldingen van de kring onderwerp van decompositie. Strengholt typeerde deze groepsportretten als 'romantische montages' en concentreerde zich in zijn commentaar op wie er in welke constellatie waren afgebeeld. Hij beschouwde de groepsportretten kritisch ten opzichte van wat hij over de bezoeken van deze personen kon afleiden uit de door Van Tricht bezorgde brieven. Strengholt con-

Bredero (zittend), Hooft en Barlaeus, detail uit J.H. Egenberger, *Gezelschap om een voordragende Vondel*, 1882.
Collectie Rijksmuseum Muiderslot

stateerde onder andere dat Hooft en Bredero samen werden afgebeeld, terwijl deze elkaar nooit hadden ontmoet. Ook merkte hij op dat Constantijn Huygens en Tesselschade, die sinds het hierboven aangehaalde citaat van Geeraardt Brandt als de meest intieme vrienden van Pieter Hooft en diens gevolg als dé kern van de Muiderkring werden gezien, elkaar aantoonbaar maar twee keer in twintig jaar te Muiden hebben getroffen.

Mieke Smits-Veldt ging in 1998 een stap verder en keek niet alleen kritisch wie er met wie was afgebeeld, maar onderwierp ook de manier waarop de verschillende 'kringleden' waren geportretteerd aan de toets van de historische juistheid. Zij concentreerde zich daarbij op de afgebeelde figuren in relatie tot al dan niet terecht geïdentificeerde voorbeeldportretten, de handeling, de kleding en in een enkel geval de setting.

Bij het vroegste schilderij van de Muiderkring, *Vondel een dichtstuk voorlezende in het paviljoen op het slot te Muiden*, dat de Antwerpse schilder Petrus Kremer in 1826 schilderde, vestigt zij de aandacht op het feit dat

juist Vondel een hoofdrol vervult en dat hij voorleest uit zijn *Palemedes*. Vondel publiceerde dit toneelstuk op het moment dat Maurits werd opgevolgd door Frederik Hendrik en stelde hierin de politieke executie van Van Oldenbarnevelt op last van Maurits aan de kaak. Hoewel geen correcte historische reconstructie, kwalificeert Smits-Veldt het groepsportret door Louis Moritz zowel in de weergave van de personen als van de ruimte als 'waarheidsgetrouw naar de toen geldende strakke normen'. De herkenbare gasten zijn bij Moritz hoofdzakelijk literatoren; alleen het orgel links naast de schouw herinnert nog aan de rol van de muziek in de Muiderkring.

Het laatste groepsportret van de Muiderkring uit de collectie van het Muiderslot dat Smits-Veldt bespreekt, *Neerlands dicht'rei* door Jan Adam Kruseman, typeert zij als statische, historisch verantwoorde uitbeelding. Krusemans groepsportret wil volgens haar geen momentopname zijn en hoeft derhalve ook niet als zodanig te worden getoetst. Wel merkt zij het katholieke element in deze voorstelling op. Niet alleen heeft Vondel weer een prominente plaats, de eveneens op latere leeftijd katholiek geworden Maria Tesselschade draagt voor op haar kleeft een accessoir dat Smits-Veldt interpreteert als een houder voor een *Agnus Dei*, of *Lam Gods* van bijenwas (4).

Agnus Dei aan de riem van Maria Tesselschade, detail uit J.A. Kruseman, *Neerlands dicht'rei verenigd bij den ridder Hooft*

Schilderen op zijn Gouden-Eeuws!

De beeldvorming van de Muiderkring door de negentiende-eeuwse schilders kan op nog een andere manier onder de loep worden genomen. Tenminste zo interessant als het: wie is er met wie afgebeeld, het wat doen ze, het wat hebben ze aan of het waar bevinden ze zich, is de vraag welke schilderkunstige middelen werden ingezet om het beeld van een zeventiende-eeuwse culturele club overtuigend te poneren. De negentiende eeuw was bij uitstek een periode van creatieve reflectie op de zeventiende eeuw, een periode die juist in die tijd voor het eerst werd aangeduid als Gouden Eeuw.

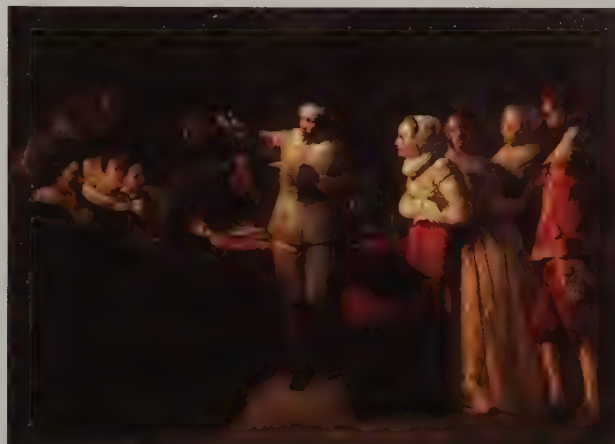
Veel van de makers van de groepsportretten in het Muiderslot hebben hun voorstellingen bewust of onbewust neergezet in een beeldend vocabulaire dat aansluiting zoekt bij het werk van de Hollandse meesters van de Gouden Eeuw. De Hollandse schilderkunst van deze periode won in de negentiende eeuw enorm aan populariteit omdat zij zo afweek van de elders heersende classicistische norm.

J.A. Kruseman, *Neerlands dicht'rei verenigd bij den ridder Hooft*, 1852, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

Krusemans *Neerlands dicht'rei verenigd bij den ridder Hooft* houdt bij (zeer) oppervlakkige beschouwing enigszins het midden tussen een groepsportret van

Rembrandt en een regentenstuk van Frans Hals. De stofuitdrukking van het satijn bij Kremer wil duidelijk herinneren aan het meesterschap van Gerard Ter Borch of tenminste aan de benadering hiervan door de Leidse fijnschilders. En ook de sterke licht-donkerwerking in het *Gezelschap om een voordragende Vondel* door Johannes Hinderikus Egenberger is duidelijk Rembrandtiek geïnspireerd. Het is opvallend dat de groepsportretten van de Muiderkring van na 1830 meer het

J.H. Egenberger, *Gezelschap om een voordragende Vondel*, 1882, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

typisch Hollandse idioom willen benaderen dan de schilderijen van voor de Belgische afscheiding, die in een meer classicistische vormtaal zijn geschilderd. Schilderteknisch lukt het de negentiende-eeuwse historieschilders niet hun voorbeelden te evenaren. Hun pogen is opmerkelijk, om niet te zeggen aandoenlijk, maar het resultaat blijft hybride.

Waar de schilders van de groepsportretten van de Muiderkring hun zeventiende-eeuwse voorbeelden het minst benaderen, is in de houdingen van de figuren. Hierin is onmiddellijk de negentiende-eeuwse tijdgeest herkenbaar. Louis Moritz' *Feestmaal* sugge-

reert een momentopname, die meer is beïnvloed door de opkomst van de fotografie en het Realisme van Courbet dan door het *decorum* dat de zeventiende-eeuwers volgden. Hier spreken de negentiende-eeuwse schilders echt een andere taal dan hun zeventiende-eeuwse voorbeelden. Zij lijken de beeldtaal van de hun voorbeelden zelfs niet meer te (her)kennen.

Het wat en hoe van de elegante lichaamstaal van de zeventiende-eeuwers en eveneens het waarvandaan is in 2004 grondig in kaart gebracht door Herman Roodenburg. De zeventiende-eeuwse schilders baseerden zich op handboeken waarin omstandig werd voorgeschreven hoe elegantie of 'welstand' moest worden uitgebeeld. Zowel het *Schilderboek* van Karel van Mander (1604), als de *Inleyding tot de hooge schoole der schilderconst* door Rembrandts leerling Samuel van Hoogstraten (1678) en later ook Willem Goeree en Gerard de Lairese gaan hier omstandig op in. Roodenburg maakt aannemelijk dat al deze voorschriften teruggaan op Castiglione's handboek voor hoofs gedrag, *Il libro del Cortegiano*.

Het is des te tragischer dat de latere schilders van de Muiderkring niet bekend waren met deze bron, omdat de kringleden die zij schilderden er wel uit putten. Van Constantijn Huygens staat vast dat hij Castiglione's werk in zijn bibliotheek had en Pieter Hooft was duidelijk bekend met de hierin beschreven houdingen en gedragscodes. Ook van Gerard Vossius is bekend dat hij honorarium ontving voor het 'exerceren ende dressereren' van zijn studenten naar de voorschriften van Castiglione.

Vanuit het beeldend idioom beschouwd, is het schilderen op zijn Gouden-Eeuws op zijn best half gelukt. De meeste monumentale schilderijen van de Muiderkring in de Ridderzaal van het Muiderslot houden hierdoor helaas iets onbeholpens. Het jongste aan de Muiderkring gerelateerde schilderij in deze collectie, Hendrikus Johannes Scholtens *Roemer Visscher met zijn twee dochters* is dit stadium voorbij. Smits-Veldt noemt dit 'geen statische verheerlijkende of idyllische voorstelling van een gezelschap voorbeeldige zeventiende-eeuwse cultuurdragers,

H.J. Scholtens, *Roemer Visscher met zijn twee dochters*, 1883, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

maar een evocatie van dramatische spanning tussen enkele hoofdfiguren met hun individuele emoties'. Men kan ook zeggen een goed geschilderd negentiende-eeuws interieurstuk met toevallig zeventiende-eeuwse figuranten, 't saligh Roemers huys' als de gasten weer zijn vertrokken en vooral een treffende uitdrukking van de negentiende-eeuwse voorkeur voor huiselijke gezelligheid.

Literatuur:

- Tricht, H. W. van, *Het leven van P.C. Hooft*, Den Haag 1980
 Strenght, L., Over de Muiderkring, in: *Cultuurgeschiedenis in de Nederlanden van de Renaissance naar de Romantiek. Liber amicorum J. Andriessen S.J., A. Keersmaekers, P. Lenders S.J.*, Leuven; 1986, p. 265-277
 Smits-Veldt, M. B., De Muiderkring in beeld. Een vaderlands gezelschap in negentiende-eeuwse schilderijen, in: *Literatuur* 15 (1998), p. 278-289
 Roodenburg, H., *The Eloquence of the Body, perspectives on gesture in the Dutch Republic*, Zwolle 2004

Met dank aan Ernst van de Wetering

1 DE MUIDERKRING BESTAAT EN IS SPRINGLEVENDE!

Jhr mr Alexander W. Beelaerts van Blokland

Wie De Muiderkring zegt, zegt P.C. Hooft. En andersom. De naam van de 17^e eeuwse P.C. Hooft leeft ook in de 21^e eeuw nog voort in de prestigieuze P.C. Hooftprijs en de luxueuze Amsterdamse P.C. Hooftstraat. En De Muiderkring? Ook die leeft in de 21^e eeuw volop, zij het niet dezelfde Muiderkring als die uit de 17^e eeuw, maar wel op veel punten vergelijkbaar.

Toen op de vroege ochtend van 4 juni van het jaar 1609 de pas 28-jarige Amsterdamse burgemeesterszoon Pieter Corneliszoon Hooft (1581-1647) zich als door prins Maurits benoemde Drost van Muiden bij de brug van Muiden meldde, kon niemand nog vermoeden dat deze historicus, schrijver en dichter aan de wieg zou staan van wat thans De Muiderkring wordt genoemd. Historici zijn het er niet over eens wanneer Hooft voor- aanstaande schrijvers, dichters, historici en anderen begon uit te nodigen, maar vast staat dat dit in elk geval vanaf de jaren dertig, tot kort voor zijn dood op 66-jarige leeftijd in 1647 het geval was. Altijd in de zomermaanden, wanneer men maar al te graag de stank van steden als Amsterdam en Den Haag verruilde voor het landelijke Muiderslot.

Grootheden uit wetenschap en cultuur uit wat wij thans de Gouden Eeuw noemen, hebben vele malen op het Muiderslot als gasten van P.C. Hooft gedeclameerd, gemusiceerd en gediscussieerd, maar ook gedieneerd en gelogeerd. Gasten van Hooft waren Joost van den Vondel, Christiaan Huygens, Maria Tesselschade, Caspar Barlaeus en vele anderen. Na een nacht geslapen te hebben in de kamer, waar Graaf Floris V van Holland ooit zijn laatste nacht doorbracht voordat hij bruto werd vermoord, schreef Vondel zijn 'Het spook te Muiden'. Er is geen periode in onze cultuurgeschiedenis uit vroeger eeuwen geweest, waarin zo veel mensen die wij ook in de 21^e eeuw nog goed kennen

bijeen kwamen, als in die tweede helft van de Tachtigjarige Oorlog op het Muiderslot. Onjuist is evenwel het beeld dat zij er in georganiseerd verband waren en ook waren zij er nooit tegelijkertijd. De benaming 'De Muiderkring' bestond toen dan ook nog niet en is pas in de 19^e eeuw bedacht. Als zodanig heeft de kring toen niet bestaan.....maar De Muiderkring bestaat nu wel!

De eerste jaren na de ook voor ons land zo vernietigende Tweede Wereldoorlog (1940-1945) stonden overal in Nederland in het teken van wederopbouw en vernieuwing. Zo kwam ook de restauratie van het Muiderslot onder leiding van Slotvoogd Ton Koot in volle gang. Hetzelfde gold voor het ziekenhuis voor tuberculosebestrijding 'Zonnestraal' in het vrij nabij gelegen Hilversum. Om daar geld voor bijeen te brengen, werden op het Muiderslot belangeloze optredens georganiseerd door toen zeer vooraanstaande kunstenaars als o.a. de harpiste Rosa Spier, de zangeres Gré Brouwenstijn en de acteur Jan Musch. Na meerdere, uiterst succesvolle en ook sfeervolle concerten en voordrachten in de Ridderzaal van het Muiderslot, ontstond de behoefte om daar een meer blijvende structuur aan te geven. Nu de concerten en voordrachten zo deden denken aan die welke er ook in P.C. Hooft's tijd moeten hebben plaatsgevonden, is het idee ontstaan om een 'nieuwe' Muiderkring te beginnen. Dat werd het begin van wat inmiddels *Stichting Cultureel Genootschap De Muiderkring* is geworden.

Aan de toen zeer gerenommeerde historicus prof. dr. Garrit Stuijveling –die in 1977 nog de tweede voorzitter zou worden– werd gevraagd om de grondslag te leggen voor een structuur, waarbinnen een herboren Muiderkring zou moeten functioneren. Stuijveling kwam met een structuur die zestig jaar later op hoofdlijn nog steeds bestaat: zeven afdelingen van ieder ze-

ven personen. Vijf van die afdelingen bevatten leden die afkomstig zijn uit kunst en cultuur. In afdeling I zeven letterkundigen, schrijvers en dichters. Afdeling II de geschiedkundige wetenschappen in de ruimste zin van het woord. De dramatische kunsten in afdeling III: toneel, ballet, cabaret. Afdeling IV de muziek en de musicologie. En de beeldende kunsten in afdeling V: beeldhouw-, schilder- en bouwkunst, film en fotografie. Tot slot nog twee afdelingen met eveneens ieder zeven vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven en het vrije beroep (afdeling VI) respectievelijk uit de overheid (afdeling VII), die blijk hebben gegeven van grote belangstelling voor kunst en cultuur. Aldus wordt de veelzijdigheid van de Muiderkring rondom P.C. Hooft weerspiegeld, terwijl het gehele gezelschap qua omvang toch binnen de Ridderzaal van het Muiderslot bijeen kon komen. Voor benoeming tot lid van een afdeling zouden uitsluitend in aanmerking komen personen, die op het gebied van die afdeling hun sporen hadden verdiend.

Precies driehonderd-drie-en-zeventig jaar na Hooft's geboorte op 15 maart 1581 was het zo ver: onder het wakend oog van P.C. Hooft zelf (in olieverf) tekenden de oprichters op 15 maart 1954 onder grote persbelangstelling met een ganzenveer –in Hooft's stijl dus!– de oprichtingsakte in de Ridderzaal van het Muiderslot.

Onder hen ook de stamhouder van het geslacht Hooft. Slotvoogd Ton Koot werd de eerste voorzitter en zou dat liefst 22 jaar blijven.

Sinds die oprichting zijn inmiddels zestig jaren verstreken, waarin De Muiderkring steevast twee keer per jaar 's avonds bijeenkwam in de Ridderzaal van het Muiderslot. Telkenmale wordt er gedeclameerd, gemusiceerd en gediscussieerd zoals dat ook in de 17^e eeuw moet zijn gebeurd, met aansluitend een diner. Bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan verscheen er in 2004 een boekje met daarin o.a. overzichten van allen die sinds de oprichting lid zijn geworden en van alle voordrachten, concerten enz. die in de loop der jaren zijn gegeven. Beide overzichten tonen de veelzijdigheid en het niveau van het gezelschap aan.

De charme van De Muiderkring ligt in de informele aard van de bijeenkomsten en de beslotenheid ervan. Publiciteit wordt niet gezocht: deze bijdrage is een uitzondering. Namen van leden noem ik dan ook niet; dat zou bovendien te kort doen aan degenen die ik niet zou noemen. Ik maak echter een uitzondering voor het in 1941, net als Hooft in Amsterdam geboren lid jhr drs P.C. Hooft, die de historische en symbolische verbinding belichaamt met Hooft's Muiderkring in de 17^e eeuw.

Een snuffje van het select publiek
op de nieuwe Muiderkring
Muiderslot 7 april 1949

Anton Pieck, 'Een snuffje van het select publiek op de nieuwe Muiderkring', getekend 7 april 1949.
Collectie Rijksmuseum Muiderslot

2 TAAL ALS GEZELCHAPSSPEL

Ilonka Verdurmen

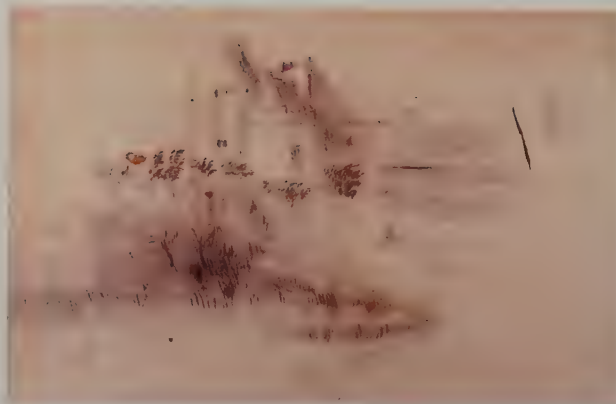
Wie de ganzenveer en de inktpot op het bureau in het werkvertrek van Pieter Cornelisz. Hooft in het Muider slot ziet staan, kan zich moeilijk voorstellen dat de drost van Muiden met dergelijk schrijfgerei duizenden brieven, gedichten, toneelstukken én de *Nederlandse Historiën* heeft geschreven.

De familie Hooft verbleef niet het hele jaar in Muiden. Vanwege de kou in het onherbergzame slot keerden men voor de winter terug naar het comfortabele huis aan de Amsterdamse Keizersgracht. Maar in de zomer miste de familie de sfeer van de stad. Met de schuit vanaf Amsterdam naar Muiden was het uren varen en ook met paard en wagen waren bezoekers zeker een halve dag onderweg. Pieter Hooft beschrijft het Muider slot dan ook als 'eensaem huis te Muiden'.

Op zoek naar gezelschap en cultuur

De eenzaamheid kon op verschillende manieren worden doorbroken. Hooft nodigde vrienden uit voor diners en logeerpartijen. Zo kon men van gedachten wisselen en elkaar vermaken met verhalen, gedichten, muziek en zang. Op 23 juli 1633 schreef de botanicus, dichter, musicus, vertaler, beeldend kunstenaar en uitgever Johan van Brosterhuysen aan Constantijn Huygens over zijn voorgenomen bezoek aan het Muider slot: 'morgen op sondagh hoop ick nae Amsterdam te trecken en van dae(-) nae Muijden, alwaer de heer Drossaert de Cunst ghedaghvaert heeft om de Duijvel een been af te singhen en te rijmen, vrees ick; de Juffrouwen Tesselschae en Francisca, sitten der al en quinckeleren aen gheen groen heijde'; dit laatste was een bekend volksliedje.

De andere manier om in Muiden deel te nemen aan de cultuur van de grote stad was door te corresponderen. Een groot deel van de brieven die Pieter Hooft schreef, is bewaard gebleven.

P.C. Hooft, 'Eene onafgewerkte teekening' in het *Tweede Rijmkladboek van P.C. Hooft*, 1609, Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam

De letteren in de Republiek

Het viel buitenlandse reizigers op dat in de Republiek der Nederlanden zoveel mensen konden lezen en schrijven. Nergens anders waren zoveel drukkers, uitgevers en boekverkopers als hier. Marskramers verkochten pamfletten, losbladige liederen en goedkope boekjes als almanakken en romannetjes die jaar op jaar werden herdrukt. In de boekhandel lagen gedrukte reisverslagen van de 'schipvaarten' naar Indië, geschiedwerken over de nationale vrijheidsstrijd, werken van de grote schrijvers uit de klassieke oudheid en dichtbundels en toneelstukken van de eigen Nederlandse culturele voorhoede.

De honger naar kennis was groot. Natuurlijk was er verschil in opleiding en waren het vooral de hoger opgeleiden die de klassieken lazen. Maar lang niet meer alle gedrukte teksten verschenen uitsluitend in het Latijn. De volkstaal, het Nederlands, kreeg ook in de literatuur een steeds belangrijker rol. Ook hierdoor werd het geschreven woord voor een veel grotere groep mensen toegankelijk. Verhalen, gedichten en toneel-

A.J.P. Levolger, *Portret van P.C. Hooft naar Michiel van Mierevelt (1629)*, 1909
Collectie Rijksmuseum Muiderslot

stukken dienden om morele of godsdienstige opvattingen uit te dragen en kennis te verspreiden.

Hoofts liefdespoëzie

Behalve een grote groep lezers, waren er in de zeventiende-eeuwse Republiek veel stedelingen die zelf actief de letterkunst beoefenden. Vanaf de late Middeleeuwen waren zij georganiseerd in rederijkerskamers. Het 'rede rijken' betekende 'wel spreken', het Nederlands goed gebruiken.

Pieter Hooft was, net als zijn vader, burgemeester Cornelis Pietersz. Hooft, lid van de Amsterdamse rederijkerskamer *d'Eglantier*, die als motto had: 'In Liefde Bloeyende'. Hooft was een meester in het beheersen van klank en rijm en schreef veel over de liefde. Naar het schijnt was hij als jongeling ook zelf snel in vuur en vlam. Voor zijn jeugdliefde Ida Quekels schreef de tweeëntwintigjarige Pieter Hooft op een bestaande melodie zijn lied voor 'Dia':

*Amaryl, de deken zacht
Van de nacht,
Met zijn blauwe wolkenbuien,
Maakt de wereld sluimerblind
En de wind
Zoekt de maan in slaap te suien*

*Zie ik oost of westen heen
In 't gemeen
Raën de sterren mij te scheiden
Van de straat, om slapen gaan,
En de maan
Biedt haar dienst mij t'huis te leiden.*

*Maar zij dreigt mij – zo ik dra
Niet en ga –
Achter 't luwe woud te duiken;
Waar de koele wind niet let
Zal ze een bed
Van de bolle rozen pluiken*

Blazoen van de Amsterdamse Rederijkerskamer *d'Eglentier* met het motto 'In liefd' Bloeyende', Collectie Rijksmuseum Muiderslot

*Zal ik de weg alleen
Dan betreën
In de nare duisterheden?
'Neen gij,' zegt de Min, 'ik zal
U voor al
Gaan geleiden, wees tevreden.*

(..)

*Amaryl, ik sta hier veur
Deze deur,
Zal de dans nog langer duren
daar gij binnen aan krioelt,
noch en voelt deze koude buiten uren?
Min, zij wordt uw fakkel klaar
Niet gewaar
Door de glazen, noch mijn klachten
Maar ik wandel evenzeer
Heen en weer.
Hoe verdrietig valt dit wachten.*

Voor zijn eerste vrouw Christina van Erp schreef Hooft *Dartelavond*, een erotisch gedicht dat hij niet publiceerde.

*O mijn gewenste weelde,
hoe haalt mijn ziel haar aâm?
Geen schijn van uwen beelde
en vult mij nu de vaam.
Nu en kwelen noch hoosje, noch schoentje,
nu en keren mij keursje noch hemd.
O vermakelijk, smakelijk zoentje!
Nog, mijn lustje, een kusje dat klemt.*

hou ik nu in mijn armen
hoosje: kousje

*Ach poezelgladde spieren,
ik smacht van minnedorst.
Uw borstjes nieuwe vieren
opblazen in mijn borst.
'k Moet een wenigje nerewaarts duiken,
dat ik vatte dat tepeltje gaaf,
en bezie 't, of er niets is te zuiken,
met een rokje een klokje dat laav'.*

vuren
zuigen
rukje kan verkwikken

*O zuiverwitte kele,
Wat stooft gij zacht mijn ell
Hoe loopt dit haartje spelen
om 't aanschijn zilverhel.
Maar mijn vingeren moeten wat dolen
in de schone bosschage van goud.
Ach, hoe boeien de gloeiende kolen!
't Zijn al vlamme stammen van 't woud.*

koestert
vurige ogen

[...]

*Gij fluistert in mijn oortje,
en knabbelt aan de lel.
Al vat ik niet een woordje,
Ik vat de mening wel.
Ach, ach, ach! O dat vinnige vlijmen
van uw brandende kijkertjes spits!
'k Zal u mede ter stede doen zwijmen
Met een levende, strevende flits.*

scherpe steken

Kunstig schrijven

Rederijkerskamers waar men met elkaar én tegen elkaar op dichtte, literaire teksten voordroeg, toneel speelde en discussieerde, waren er in vrijwel iedere stad. In deze kamers werden wedstrijden georganiseerd waarin de deelnemers elkaar probeerden af te troeven door de virtuoze vorm waarin zij schreven. Het 'rede rijken', het de taal goed gebruiken, had niet zozeer betrekking op de spelling en de grammatica, als wel op het sierlijk en kunstig taalgebruik (10). Hendrik Laurenz. Spiegel publiceerde in 1587 een boek voor rederijkers met op het titelblad de aanbeveling:

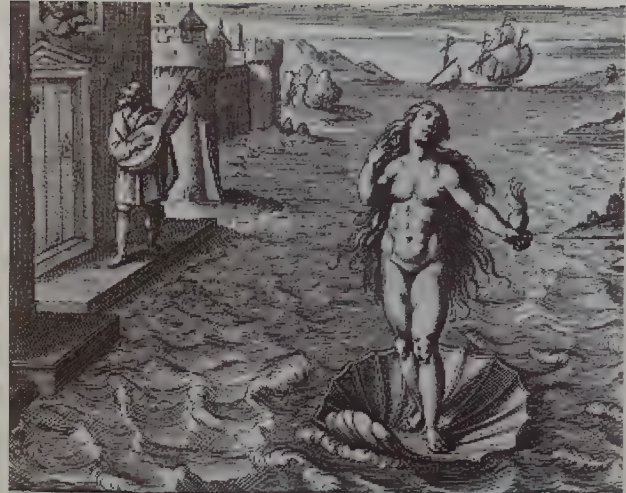
*Gij Rijmers wilt gij Rederijken
koopt mij: zo moogt gij kunst doen blijken,
die nu al schiet al zonder wit .* doelwit
*Hier hebt ge stof, hier vindt ge pit
des kunsts, na bolsters bitter smaken:
geen noot is zoet, men moet ze kraken*

Emblemata

In de rederijkerskamers werden ook emblemata geschreven: korte gedichten die telkens een spreuk, een afbeelding en een kort gedicht combineerden. Hooft publiceerde in 1611 zijn debuutbundel *Emblemata amatoria*, met liederen, gedichten en dertig emblemata. De bundel verscheen anoniem, wat onder de rederijkers gebruikelijk was, maar het eerste embleem bevatte wel een duidelijke aanwijzing.

Zij steekt omhoog het hoofd

*O Venus, voedstervrouw, uw vlammen niet en dooft
De grondeloze zee: gij steekt omhoog het hoofd.*

Iamais n'enfoncé .

'Zij steekt omhoog het hoofd', eerste embleem uit *Emblemata amatoria*, 1611

Rijmbrief

Een andere veel gebruikte vorm van de rederijkers was de 'rijmbrief'. Toen Hooft in 1600 als jongeling zijn *grand tour* maakte schreef hij geïnspireerd door alle kunstwerken die hij tijdens zijn reis had gezien vanuit Florence aan d'Eglentier.

(...)

*Door 't hevig peinzen liet zich hier mijn geest verleiden,
tot ik nauw konde schijn van waarheid onderscheiden.
En toen ik d' ene voet voorzette, na 't geviel,
was er ' ik en weet niet wat, dat d' ander achterhiel,
wanneer voor mij, verbaasd, zich schielijk kwam vertogen
een vrouw, wenkbrauwen zwart, en zwart als git van ogen,
van lipp' en kaken rood, blond was haar vlees, en blond
't welriekend haar, gevlecht met een uitheemse vond;
Uitheems van maaksel ' t kleed, van kleuren was 't ver-
scheiden,
Heel zag men hals noch borst, maar eensdeels allebeide.*

Hij beschrijft hier hoe hij tijdens een wandeling een visioen krijgt. Hij ziet een prachtige, kleurrijke vrouw, genaamd *Italia*, die uitwijdt over de grote Italiaanse dichters zoals Vergilius, Dante en Petrarca. Daarna volgt een beschrijving van een tweede, minder kleurrijke vrouw, die Holland heet. Zij zegt dat hij haar niet moet vergeten, ook in Amsterdam bloeit de dichtkunst. Dat was een teken voor Hooft dat het tijd was om naar huis terug te keren.

*Nijdige Tijd, waarom is 't dat gij u versnelt
meer dan gij zijt gewoon? Laat gij het u verdrieten
dat ik de hemel van liefs bijzijn mag genieten?
Wat schaadt u mijn geluk, dat gij u daarin kwelt?*

*Een grijsaard zijt gij, tijd, en proefde nooit 't geweld
van 't gene dat ze liefd' en en zoete weerliefd' hieten.* noemen
*Helaas, de tranen blank over mijn wangen vlieten
Als ik aan 't uurwerk denk dat kwalijk was gesteld.* was afgesteld

Och meester die de tijd met uren af kunt meten, klokkenmaker
gistr'avond miste gij en had uw kunt vergeten.
Wel viermaal sloeg de klok in min dan een kwartier,

*maar na mijn liefs vertrek doordat 't begon te dagen
en heeft de klokke meer dan zesmaal niet geslagen
in ene tijd, docht mij, van twalef uren schier.*

Sonnet

Vanuit Italië werd het Petrarca-sonnet geïmporteerd. Sonnetten waren metrische gedichten van veertien regels. Het rijmschema is vaak abba abba cdc dcd. Na de eerste acht regels volgt een inhoudelijke wending, de *chute*. Hooft schreef zijn sonnetten meestal in alexandrijnen, versregels van zes onbeklemtoonde en beklemtoonde lettergrepen. Heel bekend is het sonnet.

Dit sonnet gaat over de tijd die sneller lijkt te gaan in het bijzijn van de geliefde en langzamer na ' liefs vertrek', toentertijd een veel gebruikt thema.

Puntgedichten en spreken

Wie nu een haiku schrijft, drie regels met respectievelijk vijf – zeven - vijf lettergrepen, twittert of in precies de honderdzestig tekens waaraan een sms-bericht plaats biedt, een gedichtje schrijft, doet in feite iets dat vergelijkbaar is met de opschriften, spreken en puntgedichten van de rederijkers.

Een puntgedicht of epigram is een kort gedicht met een woordspeling of pointe. Hooft liet zich voor het maken van deze korte gedichten vooral inspireren door zijn vriend Constantijn Huygens. Die schreef duizenden puntgedichten.

*Vraeght ghy wat Sneldicht voor een Dicht is?
Het is een Dicht dat snel en dicht is*

In zijn bundel *Korenbloemen* publiceerde Huygens epigrammen over 'Menschen' en 'Dingen'. Zo schreef hij bijvoorbeeld over een hamer:

*Een' kort woord, snell en fel gesproken, heeft meer kracht
Dan een lang swaer bericht dat slaep'igh uytgeseght
werdt:*

*Een kleinen hamer, snel gedreven, heeft meer macht
Dan een swaer Yser dat maer op den Bout geleght werdt.*

Hooft schreef de volgende spreuk in meerdere varianten. Het was een bede tot de 'Wereldgeest', om te kunnen berusten in wat is voorbeschikt.

*Vernunft der wereld, die teweegbrengt wat geschiedt;
Terwijl 't al gaat zo 't hoort, laat mij 't verdrieten niet.*

In het Aalmoezeniershuis in Amsterdam werden vondelingen en vreemdelingen opgevangen. Hooft maakte dit opschrift voor de toegangspoort.

*De vreemde en vondeling, van alle dingen ontbloot,
Des helpers hand strekt vaderland en moederschoot.*

In 1630 werd buiten Amsterdam het pesthuis geopend voor mensen die aan besmettelijke ziekten leden. Gezonde mensen konden maar beter uit de buurt blijven, zo schreef Hooft in dit versje.

*Staat af, gezonden, en van deze ingang ijst.
Dit 's maar een graf, waar doch somtijds een lijk verrijst.*

Literatuur als communicatie en als spel: de *Schoncken*

Het sociale en communicatieve van de zeventiende-eeuwse letterkunst uitte zich niet alleen in het schrijven van gedichten voor een geliefde of in het wedstrijdement van de rederijerscultuur, maar soms ook in een literair uitdagend interactief spel.

In 1621 schreven Pieter Hooft, Constantijn Huygens, Anna Roemers, Maria Tesselschade, Johan van Brosterhuysen en George Rathaller Doublet in reactie op elkaar een reeks sonnetten.

De aanleiding was een gedicht dat Constantijn Huygens schreef aan Pieter Hooft, die hij had ontmoet bij de uitvaart van Roemer Visscher. In dit gedicht vraagt Huygens Hooft zich te ontfemen over de zusters Anna en Maria Tesselschade Roemersdr. Visscher.

*Wijse Anna sagh bedroeft, schoon' Tessel stond verbaest,
Ah! Seijde d' een dus vroegh! en d' ander, ah! Dus haest!
Dus jong en Vader-loos! O mijn bestorven dichten,
Waer is de Sonne nu die u behoort te lichten?*

Huygens schetst het verlies van de zusters Roemer, maar ook de vele kwaliteiten van Hooft en vraagt zich dan zelfs af of de beide zusters in Hoofts bescherming niet toch uiteindelijk goed af zijn.

Tussen Huygens en Hooft ontstond een hechte vriend-

*Geseghend Suster-paer, der Amstel-nymphen eer
Verarmt den Hemel u off seghent hij u meer?
Neen hij ont-oudert u, maer wil u niet ontrieven,
Dus moet ghij t' eener tijdt verliesen en verlieven,
Dus gheeft Hij nemende (dat's Hemelijck gerooft)
Hier zoo verwaerden Kopp, daer zoo vermaerden Hooft.*

schap. Toen Huygens zich in 1621 klaarmaakte om als secretaris naar Engeland te gaan, maakte Hooft voor hem een afscheidssonnet, waarin de eerste regel op het woord 'schoncken' (beenderen) eindigde. Hij gebruikt het beeld van Achilles die werd gevoed met het merg uit de beenderen van leeuwen. Huygens dichtte een antwoord op dit sonnet waarbij zijn regels ook steeds eindigden met de rijmwoorden die Hooft heeft gebruikt. De vier anderen gingen binnen dit stramien aan de slag. Uiteindelijk ontstonden er uit dit literaire spel negen sonnetten, die naar het eerste rijmwoord 'Schoncken' worden genoemd (15).

In het eerste gedicht geeft Hooft Huygens een groot compliment door hem te vergelijken met de Griekse held Achilles. Maar Huygens wijdt zijn kracht aan de kunst en niet aan het oorlogvoeren. Hij dient zijn land en volk. Hij zou immers in het buitenland Nederland

gaan vertegenwoordigen in wat we nu de 'diplomatieke dienst' zouden noemen. Zijn ziel is vol 'Rijm en Reden' (taal). Maar vanaf nu zal niet alleen de kunst, maar ook zijn land van zijn kwaliteiten profiteren.

*En voed' Achilles op met Mergh uyt Leeuwen schoncken,
Dies siedend' oorloch-sucht reed door zijn leden rapp:
Van rusten wierd hy mat, van woelen Frisch; en schrap
Stond hy veel liever dan hy stack in lust versoncken.*

dies: daarom
moe

Anders dan Achilles was Huygens niet oorlogszuchtig, want hij kreeg als 'sógh' (moedermelk) het 'sinnesujvrend' (veredelend) sap van de edele kunsten, waardoor bij hem (na het vrijerschap) verlangen naar 'eerlijck' fraeij' (deugdzame schoonheid) opvlamt.

*Maer Huygens inborst, die voor soch heeft opgedroncken
Der Ed'ler Konsten klaer en sinne-suyv'rend sap,
Vlamt op het eerlick fraey, waer nae zijn vrijerschap
Wt allen yver rent geprickt met heil'ge voncken.
Dies luystren nu zijn lujt, zijn stem, zijn strelend dicht,
Na wetten van die geest op alles afgericht.
Na dese schickt haer 't puick sijn'r uytgelesen zeeden.
Doch dit's maer voorspel; t'hans de welvaerd van sijn land
En vry gevochten volck, aenstellen will haer trant
Op maetslagh eenes ziels soo vol van Rijm en Reden.*

vrijerschap: jeugd
geprickt: aangevuurd

Constantijn Huygens reageerde hier dus op met een sonnet waarvan elke regel eindigde op precies hetzelfde rijmwoord als bij Hooft. Huygens gaat eerst in op het door Hooft gebruikte beeld en beschrijft de heldendaden van Achilles. Daarna verzekert hij dat hij niet zo verwaand is, dat hij met deze vergelijking instemt. Zoveel heeft hij niet uit de rivier der Vergetelheid, de Lethe, gedronken. Hij geeft op zijn beurt Hooft een compliment door te wijzen op de invloed die Hooft heeft op de vrijerschap, de jeugdige begeerte. Hij beschouwt zich als de mindere van zijn vriend, de puike dichter Hooft.

*Ick by den held gesteld, die uyt de Leeuwen schoncken
Den oorlog yver soogh en 't Leeuwelicke rapp,
Die Troyen hielp in d'asch, en stelden Hector schrapp!
Soo diep en legh ick niet in eigen waen versoncken,
Soo veel en hebb ick niet uyt Lethe opgedroncken,
Dat ick 's my weerdigh kenn'; al paert het vloeyend' sapp
Van uwe Hoofsche penn t'onwetend vrijerschap
Van een 'rond Batavier by d'edel' Grieksche voncken.
Wat kan hy waerdigh zijn die noch op Stemmen noch Dicht
Ervaren, noch op Luyt mach heeten afgericht?
Veel minder op het puyck van uytgeleesen Zeden?
Dies vind' ick in uw Dicht, puyck-Dichter van ons land,
Konst, jongst, genegenheid, maet, rijm, en regeltrant,
(Vergeeft my 't redelick ontkennen) maer geen' reden*

oorlogszucht leeuwenmoed

rivier van vergetelheid
vergelijkt

jongst: vriendschap, regeltrant: zinsbouw

Tot verrassing van Huygens die Maria Tesselschade vooral kende als zangeres, schreef ook zij een gedicht in dit literair spel. Zij werd wel enigszins gehinderd doordat zij nogal had gedronken op Koppermaandag, een feestdag op de maandag na Driekoningen.

<i>Hoewel ick noijt en sooch pit wt der Leeuwen schoncken, Soo voel ick evenwel mijn geesten werden rap, Gemoedicht door u Rijm, hun krachten stellen schrap Om weer te krijgen 'tgeen in luijheijt was versoncken. U suijglinck als vermindt lagh overstallich droncken In weeldens vette schoot, En sooch het suchlich sap Wt Coppers boesem daer de quickxe vrijerschap Wt blusten met hun vier als water uwe voncken. Noch hielt ghij d'overhant, dies stel jck u gedicht Veer boven helterij Ten oorloch affgericht. heldendom Die dwingen met geweld, ghij met beleefde seeden. Minvaders alle beij van't luckich Nederlant Al wat van voeten weet moet dansen nae u Trant, En wel getroffen galm op sleutel van de Reeden.</i>	<i>overmatig ongezonde quickxe: jolige voeders</i>
---	--

Ook tegenwoordig zijn er veel dichters die elkaar inspireren, uitdagen en samenwerken (16). Een thema of een vorm kan zijn: de liefde, het landschap of de dood. Sommige dichters, zoals Gerrit Kouwenaar en Bert Schierbeek, werkten samen met beeldende kunstenaars of fotografen. Ook rappers dagen elkaar uit *battles* te improviseren en rijmen vloeiend op het ritme van de beat. Het gebruik van citaten, metaforen en beeldspraak verwijst naar tradities in de poëzie en is juist daardoor voor zowel beoefenaars als het publiek aantrekkelijk. Zo gebruikte de stadsdichter van Amsterdam, Menno Wigman, een regel van Vasalis over de idioot in bad:

*De mooiste idioot die ik ooit zag
lag op zijn rug een heel heelal te zijn.*

Het laatste woord is voor de president van de Europese Unie, Herman van Rompuy, net als Hooft bestuursambtenaar, en schrijver van vele haiku:

*De lente zit in
De bloesems en de botten
De rest is winter.*

3 DE MUIDERKRING KOMT OP

Imre Bésanger

De theatrale verbeelding van een historische mythe

Wie zich een beeld probeert te vormen van het verleden, wordt onvermijdelijk beïnvloed door de beelden die hij of zij kent. Waaruit bestaat die diashow in onze hersenen dan eigenlijk? Er zitten vaak steden en gebouwen in, schilderijen, foto's... Voor bewegend beeld van voor de twintigste eeuw grijpt onze verbeelding naar vormgeving van het verleden in films. In voorbije eeuwen speelde theater een dominante rol. Een Amsterdammer in de Gouden Eeuw was door de kaskrakers Gijsbrecht van Aemstel (1638) van Joost van den Vondel (1587-1679) en Geeraert van Velsen (1612) van Pieter Corneliszoon Hooft (1581-1647) bekend met historische middeleeuwse personages. In later eeuwen was dit niet anders.

Toen in de negentiende eeuw de idee van de Muiderkring opgang begon te maken, vond dit zijn beslag in historieschilderkunst, maar werd er ook gezocht naar een theatrale verbeelding van de roemruchte vriendenkring op het Muiderslot. De essentiële momenten in de

ontwikkeling van deze historische mythe gingen in de negentiende, maar ook in de twintigste eeuw nog, nadrukkelijk gepaard met een theatrale verbeelding van de Muidervriendenschaar.

De Oorsprong van de Muiderkring

Wellicht is het verstandig om bij het begin te beginnen; namelijk: wat was de Muiderkring? Volgens de overlevering zou de Muiderkring een cultureel genootschap zijn geweest dat zich in de zomermaanden van pakweg 1615 tot 1647 rond de dichter Hooft vormde op diens 'huys te Muyden', het Muiderslot. Er werd voorgedragen uit eigen werk, gemusiceerd en vooral ook gesnoept van de pruimen. Het zaadje voor deze uitermate romantische gedachte werd in de achttiende eeuw geplant met de eerste uitgave van de briefwisseling van Hooft met zijn intimi. Zowat alle beroemde culturele namen uit de eerste helft van de zeventiende eeuw leken hun opwachting te hebben gemaakt bij de onderlegde drost en baljuw van Muiden en het Gooiland.

Toen men begin negentiende eeuw het Koninkrijk der Nederlanden uit de grond stampte, werd er gezocht naar een identiteit die de nieuwe natie kon verenigen. Het tegenwoordige België was na ruim twee eeuwen weer één met de Noordelijke Nederlanden. De Oranjermonarchie moest een bindend element vormen, maar werd door de zuiderlingen als vertegenwoordiger van

Titelblad *Geeraert van Velsen* door P.C. Hooft, detail uit *Vanitasstilleven* van J. van Streeck, 17e eeuw, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

P. Kremer, *Vandel een dichterslik voorlezende in het paviljoen op het slot te Muiden*, 1826, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

het noorden gezien. Men peurde in de geschiedenis op zoek naar gemeenschappelijke grond, die de danig uit elkaar gegroeide gewesten een gevoel van eenheid moest geven. Men was op zoek naar nationale waarden. De vriendengroep rond Hooft kon hierin een sleutelrol spelen. Alle leden werden als lichtende voorbeelden voorgesteld en stonden symbool voor de verloren karaktereigenschappen die de Nederlandse Republiek in de Gouden Eeuw groot hadden gemaakt. Waar het aan bepaalde deugden of geloofsovertuiging in de vriendenkring ontbrak, schroomde men niet om historische personages die zo'n deugd of overtuiging wel

vertegenwoordigden aan het gezelschap toe te voegen. De Antwerpse schilder Petrus Kremer (1801-1888) was in 1826 de eerste die zich waagde aan de verbeelding van de kring. Op zijn schilderij vallen twee dingen op. Allereerst de centrale rol van Joost van den Vondel. De katholieke dichter leest voor uit zijn *Palamedes* met de overige kringleden in adoratie naar hem luisterend. Kremer zal zich als zuiderling sterker verwant hebben gevoeld met zijn geloofsgenoot Vondel, hetgeen de opzet verklaart. Opvallend in de beeldvorming is de wisseling in hiërarchie tussen de katholieke Vondel en de protestant Hooft gedurende de negentiende en twintigste eeuw. Hierover later meer. Ten tweede is de kleding in het oog springend. De schilder heeft geprobeerd er een zeventiende-eeuws plaatje van te maken, maar had duidelijk geen idee en verliet zich op theaterkostuums uit zijn eigen tijd die dit tijdperk verbeeldde. Dat hij hierin niet de laatste was, bewijst de pittige kritiek die Hendrik Cramers (1809-1874) variant op Kremers tafereel in 1844 kreeg in *De Nederlandsche Kunstspiegel*: 'Vaart wel, gij poserende Heren en Dames! Wij rillen van uw kransje; gij zit slecht; de theaterkleren passen u niet; gij verveelt u; gij hebt gaap...wij laten u geeuwen' (19).

(19) H.W. Cramer, *P.C. Hooft en zijn vrienden op het slot te Muiden*, ca. 1840, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

De Vondelfeesten

Waar de schilders Kremer en Cramer nog slechts naar theater keken als model voor de aankleding van de figuren, bracht men vanaf midden negentiende eeuw de Muiderkring ook daadwerkelijk op de planken. In theatrale vormen werd een poging gedaan de Muiderkring tot leven te wekken. Meest in het oog springend waren de Vondelfeesten van 1867. Dat Vondel ook na de afscheiding van België in 1830 als stralend middelpunt van de Muiderkring fungeerde, was te danken aan de prominente katholiek en schrijver J.A. Alberdingk Thijm (1820-1889). Hij was één van de drijvende krachten achter de Vondelverering, waarmee de zeventiende-eeuwse dichter voor het karretje werd gespannen van de katholieke emancipatiestrijd, die in

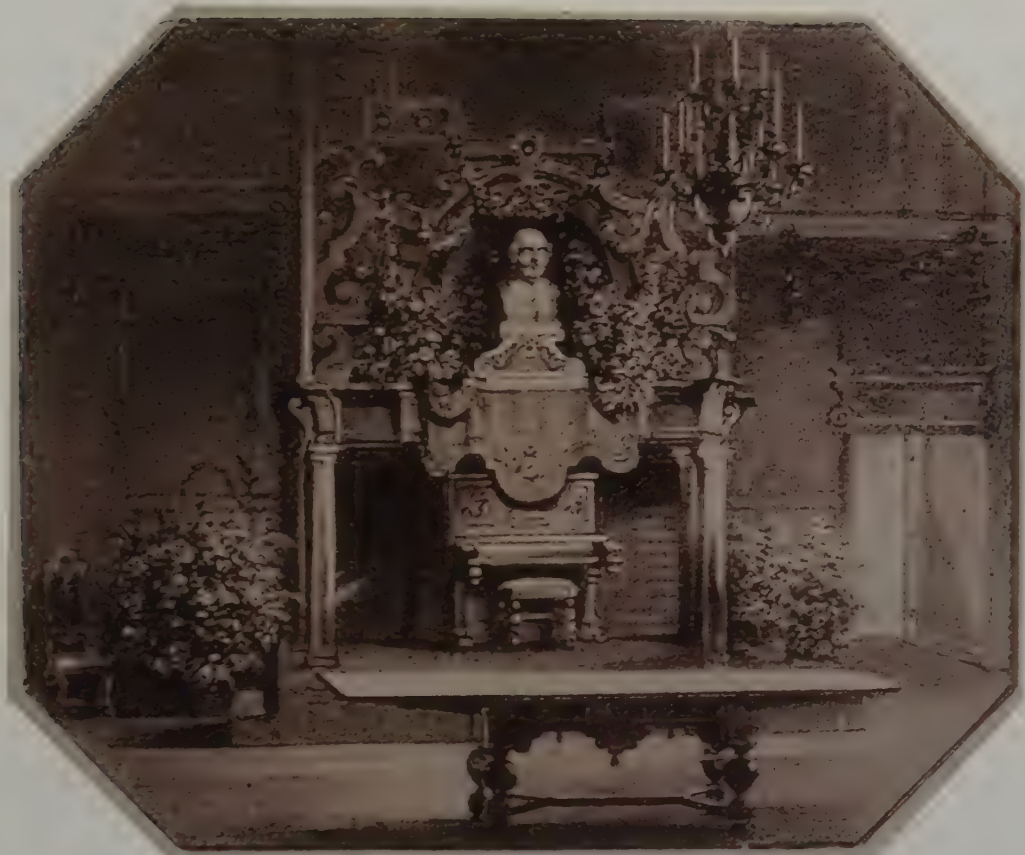

Stoomboot met pelgrimangangers voor het Muiderslot, 19 oktober 1867, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

de negentiende eeuw woedde. Thijm was bovendien de man die de vertaalslag van de Muiderkring naar het theater maakte. Na de onthulling van het door Louis Royer (1793-1868) vervaardigde standbeeld van Vondel in het Vondelpark te Amsterdam, had Thijm als kers op de taart een bedevaart voor Muiderkringvereeiders naar het Muiderslot gearrangeerd.

Op zaterdag 19 oktober 1867 stoomde een schip vol notabelen, geletterden en geleerden de havenmond van Muiden binnen. Op de wallen rond het slot ston-

den als schimmen uit het verleden Pieter Corneliszoon Hooft met zijn eega Heleonora Hellemans omringd door kringleden te zwaaien naar het aankomende gezelschap. Vlaggen wapperden op de torens. Het kasteel was voor de gelegenheid bemeubeld in zeventiende-eeuwse stijl. Hoofts voormalig woonhuis leek wel een tempel voor Vondel. Vondelcitaten sierden de muren en de ridderzaal was door architect Pierre Cuy-pers (1826-1921) omgetoverd tot een schrijn voor de gevierde dichter.

C.C.A. Last, 'Het Slot te Muiden, Tijdens de Vondels-feesten' (detail), 1867, Collectie Rijksmuseum Muiderslot

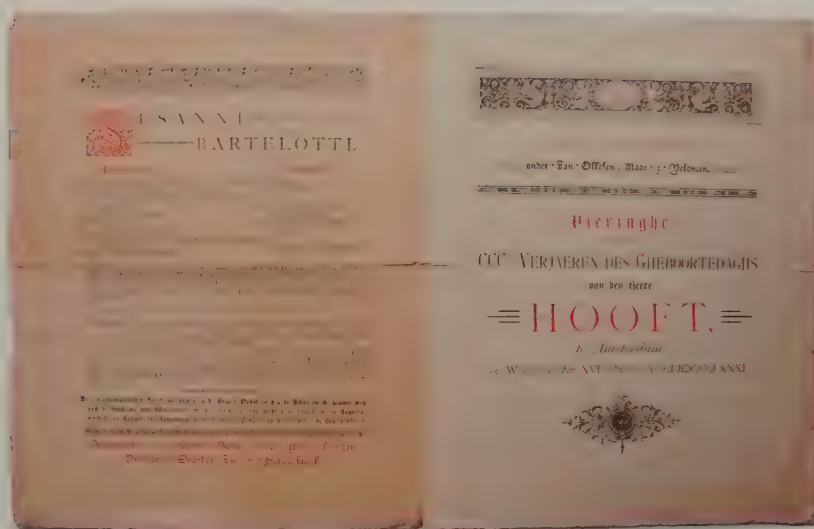
Voor de gelegenheid was de vervallen grote zaal 'met kleine ruiten beglaasd, met antieke meubels voorzien, hoog gelambriseerd en onder toezigt van den heer Cuypers, uitstekend in fries beschilderd met eene reeks figuren, voorstellende toonelen en helden uit Vondels werken, en vrienden en beschermer van de dichter', aldus het brooddronken ooggetuigenverslag. De open haard in Ridderzaal was tot een waar altaar voor de dichtergod Vondel verheven. Op de opgeschilderde schouw prijkte in een groene monstrans van bloemen en guirlandes de gipsen buste van Vondel, die speciaal voor de gelegenheid was vervaardigd door Louis Roy-

er, dezelfde Royer wiens creatie in brons enige dagen daarvoor in de het Vondelpark onthuld was. De van oorsprong Vlaamse beeldhouwer vormde samen met Thijm en Cuypers het driespan dat deze verbeelding van Hooft en diens Muiderkring, als decor voor de grote Vondel, op touw zette. Zijn gipsen model voor het slot behoord overigens tot op de dag van vandaag tot één van de weinige tastbare overblijfselen van de Vondelfeesten in de collectie van het Muiderslot. Al is het van oorsprong witte beeld waarschijnlijk ergens in het begin van de twintigste eeuw voorzien van een weinig geslaagde terracotta imitatie (21).

C. Rochussen, *Vondelviering op het Muiderslot*, 1867, Collectie Rijksmuseum, Amsterdam

Alsof dit bordkartonnen theaterdecor al niet genoeg was, ging Alberdingk Thijm nog een stapje verder met een levende encensering van de mythische vriendengroep. Toen de bezoekende Vondelvereersers de grote zaal van het kasteel instroomden was aanvankelijk het deel voor de schouw afgezet met een theatergordijn. Nadat het publiek zijn plaatsje had gevonden, schoof het donkere doek open om een als Pieter Hooft, Maria Tesselschade, Constantijn Huygens, Caspar Barlaeus en Francisca Duarte uitgedost 'Quintet te Muyden' te onthullen. Achter de piano, die in de schouw stond, was Sweelinck, in werkelijkheid de componist G.A. Heinze, voor de gelegenheid aangeschoven. Op verzen van Alberdingk Thijm brachten deze Muiderkringleden - waarin de oplettende kijker overigens mevrouw Cuypers ontwaarde als Maria Tesselschade - een ode aan de dichter der dichters: Vondel. Dat Hooft en Vondel in werkelijkheid, na een aanvankelijke uitnodiging op het slot, al snel gebrouilleerd waren geraakt, werd in deze romantische droom totaal weggemoffeld omwille van de wens van Thijm en Cuypers om hun medekatholiek Vondel tot centrum van dat toonbeeld van de culturele elite van de Gouden Eeuw te maken: de Muiderkring om Vondel. Op de aquarel die Charles Rochussen schilderde naar aanleiding van de Vondelherdenking krijgen we een goed beeld van de weelderige encensering, waarin de huidige Ridderzaal van het Muiderslot nog maar moeilijk is te herkennen. Links en rechts van het kwelende gezelschap zien we de theatergordijnen nog openstaan. De letterlijke theatrale verbeelding was geboren.

(24) Aankondiging van de komedie *Susanne Bartelotti* door de 'Nederduytsche Tooneelisten' in het programmaboekje van de van de herdenking van de 300^e geboortedag van Pieter Hooft in de Stadsschouwburg, 1881, Collectie Muiderslotarchief

Vondel versmaadt Hooft

Thijm had klaarblijkelijk de smaak te pakken gekregen, want met de herdenking van de 300ste geboortedag van Pieter Hooft in 1881 deed hij weer een duit in het zakje. Op woensdagavond 16 maart van dat jaar vertoonden de Nederduytsche Tooneelisten in de Amsterdamse stadsschouwburg Hoofts komedie *Warenar* en een komedie in twee bedrijven van de hand van Thijm (24). Het laatstgenoemde stuk heette *Susanne Bartelotti* en ging over de stiefdochter van Hooft, Susanne Hellemans, die zoals Thijm zelf in zijn toelichting in de *Dietse Warande* opmerkte, tot haar eenendertigste ongehuwd bleef. Uit de correspondentie van Hooft wist de negentiende-eeuwse toneelschrijver een amoureuze verwikkeling voor deze dame te wringen, waarop het plot van de komedie dreef. Zelfs in dit niemendalletje ter ere van Hooft weet Thijm zijn eigenlijke held het laatste woord te

geven. In een waar sonnet complementeert Vondel de Muidense drost en zijn gade en het voorgenomen huwelijk van hun (stief)dochter Susanne Bartolotti.

*Gepaarde kroonen, die, bij beurte, ons oog doet marren
En blaakt, ter hooge Zaal, met uwen glans van goud!*

De 'hooge' zaal was ook werkelijk op het schouwburg-toneel te zien, want het geheel speelde zich af in de Ridderzaal 'op den Huyse te Muyden'. Zoals het programmabladd uit 1881 vermeldt, werden bij deze spelen 'de oude doecken, verbeeldende Amsterdam in vroeger dagen....en oock nieu gemaecte, als...het Slot te Muyden' vertoond. De eerstgenoemde zullen zeer waarschijnlijk als decor voor de *Warenar* hebben gefungeerd, maar het laatste nieuwe doek was nadrukkelijk voor Thijms creatie bedoeld. Dat de zaal te Muiden er in de fantasie van Thijm waarschijnlijk inmiddels anders uitzag dan tij-

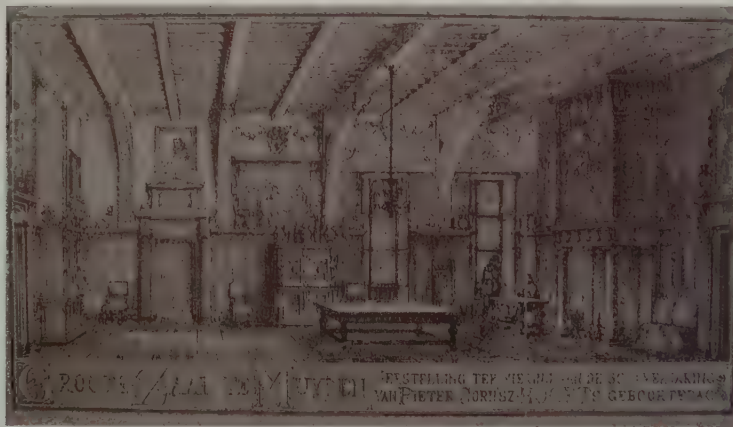
dens de Vondelfeesten, lijkt denkende aan de invloed van boezemvriend en zwager Cuypers zeer waarschijnlijk. Hiervoor moeten we even terug naar ontwikkelingen die vooraf gingen aan het herdenkingsjaar. De commissie die in 1880 in het leven was geroepen om de viering van Hoofts 300ste verjaardag voor te bereiden had zich namelijk ten doel gesteld dat zij naast een herdenking in 1881 'het tot haar belangrijkste taak beschouwde... het slot te Muyden tot een blijvend en duurzaam monument voor de Muiderkring' in

te richten. Cuypers had het *momentum* gegrepen en zich op 6 september 1880 al tot de vice-voorzitter mr. W.W. van Lennep (1833-1903) gericht met een voorstel voor de herinrichting, In de *Nederlandsche Kunstbode* van dat jaar verscheen een penlitho door de gebroeders van Reimeringer die Cuypers' visie verbeeldde.

Het is opvallend dat er een foto bestaat van dit interieur, terwijl het nooit in die vorm is gerealiseerd. Op de foto poseert een *tableau vivant* tegen deze achtergrond. Een zeventiende-eeuws ogend gezelschap met pruiken en plaksnorren in negentiende-eeuwse theaterkleding. Wie beter kijkt, ziet dat zij zich niet in de ridderzaal van het Muiderslot bevinden, maar in een plat theaterdecor. Vooral bij de pilaren op de schouw en de steunbalken onder het plafond is het onontkoombaar, dit is de kijkdoos van het negentiende-eeuwse theater. Het westerddecor volgt de penlitho bijna naar de letter. Zien wij op deze ongedateerde anonieme

foto uit de archieven van het Muiderslot het toneel dat Thijm zijn publiek voorschotelde op die bewuste woensdagavond in de Amsterdamse Stadsschouwburg? Het lijkt aannemelijk (25). Latere theatrale verbeeldingen van na de eeuwwisseling zullen niet hebben teruggегреpen op dat eerste ontwerp van Cuypers uit 1880,

aangezien er inmiddels een soberder ontwerp van Cuypers was gerealiseerd op het kasteel te Muiden.

(23) P.J.H. Cuypers, 'Groote Zaal te Muyden. Herstelling ter viering van de 300: verjaring van Pieter Corn'sz Hoofts geboortedag', penlitho in *Nederlandsche Kunstbode* 2 (1880), Collectie Rijksmuseum Muiderslot

De droom van Cuypers

De wens om de Ridderzaal van het Muiderslot te herscheppen in een monument voor de Muiderkring cumuleerde in de oprichting van *De Commissie voor de inwendige restauratie van het Muiderslot* door de herdenkingscommissie in 1881. Dat Cuypers zelf ook zitting had genomen in deze commissie was overigens geen enkel bezwaar om hem ook de opdracht voor de inwendige restauratie toe te schuiven. Ditmaal wonnen overigens de Hooft-vereerders het pleit. Na de jaren waarin Vondel de scepter in de verbeelding had gezwaaid, wenste men zich ten aanzien van de daadwerkelijke inrichting toch wel degelijk op Hooft en diens kring te richten. Het ontwerp van Cuypers bezat de randvoorwaarden van een kerk, zoals Marius Bruijn in 2003 terecht opmerkte in zijn studie over de restauratie van de Ridderzaal door Cuypers. 'En in een tempel horen heiligenbeelden, zeker in de ogen van de katholieke, gotiek liefhebbende Cuypers. Daarom zou de Ridderzaal vol komen te hangen met schilderijen die de grootsheid van en Hooft en zijn Muiderkring moesten uitbeelden. Ook zouden er gebrandschilderde glas-in-loodramen komen met de wapens van alle kasteelheren van het Muiderslot.' De ontwerper van vele neogotische kerken trok zich hierbij weinig aan van de historische werkelijkheid. Cuypers werkte bij zijn restauraties dan ook in de geest van de Franse architect Viollet-le-Duc, waarin de restauratiearchitect het oorspronkelijk ontwerp wilde dienen door het te overtreffen en te vervolmaken. Dat hiervoor de originele schouw van Hooft moest wijken, was geen enkel bezwaar. De restauratie zou door financieringsproblemen dertig jaar in beslag nemen. Het bleef een stuk soberder dan men in 1880 voor ogen had gehad en dan de kleurrijke toneelversie in 1881 als voorproefje had gegeven, maar was niettemin een luxe en uitbundige gedenkplek voor de Muiderkring geworden.

Ansichtkaart met de voltooid gerestaureerde Ridderzaal, 1909

De Muiderkring herleeft

Dat de door Cuypers met zijn met negentiende-eeuwse panelen dichtgetimmerde zaal de historische waarde van de ruimte had weggemoffeld onder een luxe theaterdecor kwam latere generaties goed van pas. Een theaterdecor werd het, toen in de twintigste eeuw de film haar intrede deed. Als opstapje naar de cinematografische verslaglegging van de Muiderkring werd in het Vondelherdenkingsjaar 1937 het hoorspel *De Muiderkring* van P.H. Schröder live uitgezonden vanuit de Ridderzaal (26). Voor de gelegenheid was er een tableau vivant geceneerd voor het decor van Cuypers, dat op de gevoelige plaat werd vastgelegd. Hoeveel natuurlijker staan de acteurs geposeerd, dan hun negentiende-eeuwse confraters. Wat opvalt, is dat er weer naar een *tableau vivant* werd gegrepen om de Muiderkring te verbeeldden. Deze theatervorm had in de zeventiende en achttiende eeuw zijn hoogtijdagen beleefd op het Nederlandse toneel als intermezzo en visuele uitwerking van een theaterstuk. Zo werd het *tableau* van de nonnenmoord in de *Gijsbrecht van Aemstel* tot verbijstering van buitenlandse bezoekers als hoogtepunt van de avond door het publiek ervaren. Waar het publiek in voorbije eeuwen nog joelend op de banken stond, waren theaterconventies onder invloed van Richard Wagner inmiddels veranderd

Tableau vivant, 1881, collectie Muiderslotarchief

Tableau vivant van de Muiderkring, 1937, particuliere collectie

en kwam het publiek in de stille zwarte doos terecht die de theaterzaal tot op de dag van vandaag is gebleven. De *tableau's* kregen in deze verstilling iets sereens, dat bij uitstek paste bij de Muiderkring. Een sereniteit die als geen ander ook aansluit bij het gezocht sacrale in de architectuur van Cuypers.

Dit serene beeld komt filmisch terug in Bert Haanstra's eersteling; *De Muiderkring herleeft*. In 1949 trad cameraman Haanstra met deze korte film als regisseur uit de schaduw. De film houdt het midden tussen documentaire en drama, maar is uitermate verstillend van aard. We zien een echte 'poëten Olympus'. Telschade zingt een zeventiende-eeuws deuntje alsof het klassiek is en de luisterende mannelijke kringleden knikken goedkeurend of wiegen het hoofd op de maat mee. Vervolgens pakte Haanstra uit met al zijn *special effects* om een ware spookscene op touw te zetten rond het gedicht 't *spoock te Muyden*, dat Constantijn Huygens in 1626 schreef naar aanleiding van een overnachting op het Slot. De scène eindigt met Huygens die het gedicht voordraagt in het decor van Cuypers ten overstaan van de kringleden. Zijn kritisch gehoor beloont de glimmende dichter vervolgens met een dermate beschaafd en verheven applausje, dat je er als kijker bijna ongemakkelijk van wordt. Niettemin werd de film door de Rijksvoorlichtingsdienst aangekocht voor propaganda in het buitenland. Nog steeds was het Muiderslot als Olympus het voorbeeld van de waarden die Nederland klaarblijkelijk wilde uitdragen. Nog steeds werden de leden gezien als vertegenwoordiger van nationale deugden. Haanstra lichtte in een interview in 1977 toe dat het 'de bedoeling was de tijd van Hooft op te roepen en de mens te plaatsen in de kleur van zijn tijd. Dat was toen voor mij te hoog gegrepen. Maar ik heb er met plezier aan gewerkt'. Als één van de voornaamste kringleden introduceerde Haanstra nog Vondel, maar de afbraak zette in. Langzaam werd de mythe van de Muiderkring door de wer-

kelijkheid van het historisch onderzoek onderuitgehaald. Allereerst bleek er geen sprake te zijn geweest van een vast gezelschap, daarnaast was Vondel geen veel geziene gast op het Slot en wie de ongekuiste uitgave van Hoofts gedichten en brieven leest, merkt dat het er heel wat aardser aan toeging in de Muiderzalen. Zoals dr. Leendert Strenght in 1986 omschreef: 'Van een literaire kring met een doelstelling en een werkprogram is in geen enkel opzicht sprake. Voor zover de term 'bijeenkomsten' op zijn plaats is, blijft toch waar dat het doel gelegen was in de 'recreatie', de ontspanning, onder de leus *A demain les affaires*. Dat is niet de leus van een gesloten groep van literatoren die Holland hoog willen opstoten in de vaart der volken, veeleer van mensen die de vaart van Holland te midden der volken voor een ogenblik wensen te vergeten voor de genoegens van een geleerde of geestige conversatie, muziek en zang en een goede maaltijd.'

Zoals we gezien hebben ging de theatrale verbeelding van de Muiderkring altijd hand in hand met een zoektocht naar de Nederlandse identiteit en wellicht past de laatste omschrijving ons huidige Nederland als een jas. Het is wachten op een nieuwe verbeelding van deze vriendengroep, maar of er dan nog een plek voor Vondel is en of het met de zeggingskracht van een *tableau vivant* kan, is zeer de vraag.

Regisseur Bert Haanstra op locatie voor het Muiderslot, 1948

4

TERUGBLIK UIT DE TOEKOMST

Bertjan ter Braak

Het wordt een reis door de tijden, zoveel is zonneklaar. Wroetend naar de wortels van wie we geworden zijn, zoekend naar de ziel van ons land. Wie terugblijkt in de boeken, herkent ze hier en daar en ziet ook de wrakstukken langs de weg van hoop en durf, van wanhoop en van razernij. Maar laat er een begin zijn, een aanleiding: die allereerste vraag.

Het is in het vroege voorjaar van 2113 wanneer mijn telechip piept. Een bericht, een opdracht, van Oscar van Ooijen, voorzitter van de *Commissie ter Viering van een Eeuw Troonswisseling*. 'Breng in beeld de samenleving, de culturele kopstukken, ten tijde van het aantreden van koning Willem Alexander I. Doel: een najaarsexpositie in het Muiderslot. Ik chip je de code voor de 4D-databank.'

Weinig woorden voor een arbeid die een waaier aan werkelijkheden zal brengen. Terug in de tijd, maar met onze ogen, vanzelfsprekend. Een herijking van de historie? In de kern, besef ik, is 'kanteling' de term die het tijdvak rond 2013 het best kenschetst – daarin geven de geleerden elkaar gelijk. Van onrust naar orde, van ego naar eenheid. Met als resultaat de onwennige situatie waarin wij heden ten dage leven...

De chip piept andermaal: 'Maandag ontmoeting Muiderslot, 10.30 uur.' Een nieuw spervuur van vragen: welke rol kan het middeleeuwse monument in de oostelijke buitenwijken van Amsterdam spelen? Wat draagt het bij aan de vertelling op de tentoonstelling? Een derde piep brengt de code van de databank, een kans op antwoorden.

De 4D-beamer straalt zijn zachtblauwe licht de kamer in. Speurend met de sensor komt een andere tijd tot leven. Eerst de Eeuw der Koninginnen. Grote oorlogen gaan hand in hand met grote veranderingen. De gewone man wordt mondig, nieuwe technieken tornen aan oude zekerheden. In mijn beamerzuil ver-

schijnen vindingen die komen en gaan: de telegraaf, de telex, de typemachine, de desktop, het mobieltje... De kunsten verkrumelen van stromingen naar solo-acties, de individuele idee overvleugelt het ambacht. De droom van een maakbare maatschappij spat kort voor de komst van de koning uiteen door een ernstige economische crisis. De mondige mens vlucht in populisme en ventileert zijn verhalen op de meer of minder beheersbare podia van zijn tijd: internet, twitter en televisie.

Stilstand

We weten, bedenk ik achteroverleunend na deze golf van gegevens, hoe het gelopen is. Terwijl ik een broodpilletje uit het doosje haal, laat ik de sensor naar een kleine eeuw geleden glijden. Het ik-tijdperk is met een schrille gil tot stilstand gekomen. De malaise heeft een maatschappelijk moralisme gebracht dat probeert de ongebreidelde vrijheidsdrang in te perken. Roep om regels. Internet en sociale media zijn na fraude- en afluisterschandalen onder grote maatschappelijke druk afgebakend, afgeschermd en zo in feite afgeserveerd. En de televisie? Grinnikend kijk ik naar mijn 4D-beamer.

Alles verandert, alles beweegt. De herwaardering van het ambacht komt juist een eeuw geleden op gang, net zoals dat in de negentiende eeuw gebeurde. En we wonen nu per slot van rekening ook niet meer in koude kastelen, houd ik mezelf voor. Maar dat deden we honderd jaar geleden ook al niet meer.

De beamer zoomt in op het Muiderslot, toen eveneens al een doel voor toeristen, maar nog rustig buiten de stad. Met in de herfst van het jaar van de troonswisseling... Ik houd mijn adem in: er blijkt een expositie te zijn geweest over de Muiderkring – *OOG in OOG, de*

Luchtopname Muiderslot, © Beemflights 2013

Muiderkring. Spiegelbeeld van een Hoof(t)s gezelschap – in de zeventiende eeuw net zo'n groep beeldbepalende Nederlanders als die waarnaar ik nu zoek.

Als de golven van de zee rimpelt de geschiedenis. Daar waar ongewisheid is, wordt gespeurd naar zekerheden, wordt gezocht naar een bevestiging, een onderbouwing van het bestaansrecht. Oude koningen trachten hun familielijnen terug te leiden tot goddelijke voorvaders. De Romeinen maken Romulus en Remus tot de stichters van hun stad: nakomelingen van de god Mars en afstammelingen van Aeneas van Troje. Met een sprong in de tijd belanden we in de Nederlandse Gouden Eeuw, net onafhankelijk van Spanje. Steeds rijker, maar in de grond onzeker over de eigen pas verworven positie. Om de Republiek wortels te geven, blikt men

terug op de Batavieren, het volk dat zich tegen de Romeinen zou hebben verzet, immers. Zo schrijft Pieter Cornelisz. Hooft er zijn *Baeto* over, Johan van Heemskerck zijn *Batavische Arcadia*. In de negentiende eeuw, Nederland is dan net een koninkrijk in een eeuw vol revoluties en onzekerheid, wordt de Muiderkring rond Hooft een plek toebedacht op de Hollandse Olympus naast de schilders van de Gouden Eeuw – een basis. Weer later: in de woelige eerste decennia van de eenentwintigste eeuw met al hun crises wordt het herstel van Nederlands onafhankelijkheid na Napoleon in 1813 herdacht met geschriften die de goede, dan wel bedenkelijke rol van koning Willem I en zijn tijdgenoten onderstrepen. Opnieuw een zoektocht naar zekerheden. En wij tweeëntwintigste-eeuwers? We doen met

alle nieuwe ontwikkelingen om ons heen opnieuw hetzelfde, zekerheden zoekend in voorbije tijden, blijkens het verzoek van Oscar van Ooijen.

Laat ons dat dan ook bewust doen, realiseer ik me de maandagochtend van de afspraak op het kasteel als ik me naar de Muider Monorail haast. Die gefabuleerde groep van de Muiderkring, die stabiliteit of misschien wel een plan suggereert waar er in feite sprake was van toevallige samenkomsten rond een gastheer, is een mooie basis voor mijn expositie. Want allen die in die 'groep' figureren, maakten deel uit van de elite, velen zelfs van de top: cultureel-maatschappelijke boegbeelden, een spiegelbeeld van mijn eigen opdracht.

Een beeld

Om een beeld te krijgen van de 'leden' van de zeventiende-eeuwse Muiderkring, hebben de romantische negentiende-eeuwers het me gemakkelijk gemaakt, blijkt als ik inlog in de 4D van de Monorail. In wisselende samenstelling zouden ze aanwezig zijn geweest op of nabij het kasteel, meestal declamerend of musicerend op doek vastgelegd door een reeks van kunstenaars. Verreweg de grootste groep vind ik bij Louis Moritz (1773-1850), op *Een feestmaal op het slot te Muiden*. Overigens ook een veelzijdig man, deze Moritz: behalve een – onderscheiden – schilder een prima werktuigkundige, lees ik, en verantwoordelijk voor 'de toneelwerktuigen en sieraden' van de Amsterdamse schouwburg. Nu ik toch dit zijpad bewandel, vraag ik me af of er in 'mijn tijdperk', rond 2013, ook zo naar het verleden werd gekeken. Een minuut voor mijn aankomst in Muiden is het raak, en laat de 4D me iets uitzonderlijks zien. Ik sla het op in mijn chip en stap uit. Ik ben wat vroeg en besluit nog even te gaan zitten in een uitspanning aan de Vecht, die net haar deuren heeft geopend op de vroege maandagmorgen. Want ik ben te benieuwd naar wat ik zo-even heb gevonden.

In 2011, ruim een eeuw geleden, maakt fotograaf Erwin Olaf een groepsportret dat doet denken aan dat van Moritz. Zijn thema: het *Leidens Ontzet*. Op zijn eigen manier gaat hij op Moritz' stoel zitten met een tafereel dat in tijd niet zo heel veel van Moritz' onderwerp verschilt: zeven jaar na Olafs gebeurtenis is Hooft geboren. Aanleiding: de Lakenhal en de Universiteit van Leiden willen een hedendaags historiestuk, een hedendaagse interpretatie. Naast het inweven van toen moderne gadgets als een iPod (tegenwoordig nog te zien in het *André Kuipers-Nemo Museum* in Amsterdam), schenkt Olaf het laat zestiende-eeuwse Leiden een zwarte koopman 'als toentertijd aan de *global village* die de wereld nu is', aldus de fotograaf zelf. Een beetje zoals Moritz iemand als 'vadertje' Jacob Cats in de Muiderkring voegde, denk ik me: die hoorde er ook niet, want is waarschijnlijk nooit ten kastele geweest.

Maar in feite is dat niet van belang, want een mythe is niet voor niets een mythe. Ik chip de koffie en wandel op mijn gemak de Herengracht af naar het slot. Wat ga ik op tafel leggen aan plannen daar? Het hele weekeinde heb ik me afgevraagd wat nu toch de eenentwintigste-eeuwse tegenhanger zou kunnen zijn van de Muiderkring? Het individualisme van de voorgaande decennia heeft iets van groepsvorming in de weg gestaan, een centrale culturele figuur die mensen om zich heen verzamelt is niet aan te wijzen. 'No man is an island', schrijft John Donne in Londen niet zo heel lang voor 'onze' Gouden Eeuw. Maar in de tweede helft van de twintigste en het begin van de eenentwintigste eeuw doen ze er wel erg hun best voor. Er zijn nog wel kunstenaarsverenigingen in die tijd, maar van een wisselend allooi en zonder een aaneenschakeling van de gezochte kopstukken.

Televisie

Op 4D grasduinend, besef ik zaterdagmiddag ineens dat het antwoord me bijna letterlijk in het gezicht kijkt. Want waar wij via dat medium anno 2113 een groot deel van onze informatie tot ons krijgen, is dat

Erwin Olaf, *The Siege and Relief of Leiden*, 2011, Courtesy Flatland Gallery, Utrecht

Presentatoren Jeroen Pauw en Paul Witteman van het gelijknamige praatprogramma *Pauw & Witteman*, sinds 2006 dagelijks te zien op de televisie, van de omroep VARA, © Leendert Jansen

honderd jaar geleden nog de televisie: die wat logge voorvader van 4D, een vast scherm in de huiskamer waarop op gezette tijden programma's werden uitgezonden. Het is niet meer goed voor te stellen, maar in die tijd blijven mensen daar voor thuis.

Een groot deel van het jaar is in de tweede helft van de avond steevast een uitzending te zien van *Pauw & Witteman*, genoemd naar de twee gastheren. Aan hun tafel schuiven de spraakmakende mensen van hun tijd aan, onder wie kunstenaars, wetenschappers en vooraanstaande mensen uit de politiek en het bedrijfsleven. Ze debatteren er, lezen er voor uit eigen werk of musiceren. Ongeveer zoals het op het Muiderslot in de zeventiende eeuw moet zijn geweest, met de korrel zout van – alweer – de mythe.

Zie daar wat als leidraad mag dienen voor de formering van een Muiderkring anno 2013. Vanzelfsprekend zal ik ik dé Hooft, dé Tesselschade of dé Huygens van de eenentwintigste eeuw nooit kunnen vinden. Al is het alleen maar omdat er in dat jaar van de troonswisseling niemand meer op het kasteel woont, laat staan drost van Muiden is. Ik glimlach als ik me bedenken dat de tegenhanger van de drost de officier van justitie in de regio zou zijn. Eenmaal aangekomen in het Muiderslot kan ik

op 4D zo gauw niet eens vinden wie dat rond die tijd dan moet zijn geweest...

Nee, losser, associatiever zal het moeten om mijn mythe te kunnen modelleren en een keuze te kunnen maken, een verkiezing te kunnen realiseren. Een verkiezing? Een grappig gegeven is opgedoken tijdens mijn speurwerk. Hoe modern de eenentwintigste-eeuwse mens zichzelf ook vindt - met allemaal aparte apparaten als mobiele telefoons, iPads, E-readers, televisies en dvd-spelers in plaats van gewoon één chip - het stemmen tijdens Kamerverkiezingen gebeurt nog met een rood potlood – een gepigmenteerde stift in een houten omhulsel, waarmee op een lijst met kandidaten een hokje kan worden ingekleurd. Met de hand. Niet eens zo heel verschillend van de manier van schrijven van Hooft of Huygens vier eeuwen daarvoor.

Mr. H.J. Reinink feliciteert mw. Geyl met de uitreiking van de prestigieuze P.C. Hooftprijs aan haar man, prof. dr. P.C.E. Geyl, uitgereikt op 21 mei 1958 in de Ridderzaal van het Muiderslot, Collectie Muiderslotarchief

Losser en associatiever. Toch maar eens de koe bij de horens vatten. In de stilte van de Taveerne van het kasteel doe ik voor onze bijeenkomst begint nog gauw een

onderzoekje, beginnend bij, wie anders, Pieter Cornelisz. Hooft zelf. Als drost is hij een bestuurder natuurlijk, maar vooral bekend geworden en gebleven als een man van de letteren. Toneelstukken, gedichten, geschiedschrijving. Eén van onze belangrijkste literaire prijzen is naar hem genoemd. Ook één naar zijn goede vriend Constantijn Huygens trouwens – beide prijzen kort na de Tweede Wereldoorlog, in 1947, ingesteld: al weer zo'n ijkpunt na woelige tijden. De lijst van laureaten zegt veel over de literaire wereld destijds. Simon Vestdijk krijgt de P.C. Hooftprijs in 1950, Anna Blaman in 1956, Leo Vroman in 1964, Gerard van het Reve in 1968, Willem Frederik Hermans in 1971 (die hem weigert), Harry Mulisch in 1977, Hella S. Haasse in 1983, Jan Wolkers in 1989, Gerrit Komrij in 1993, A.F.Th. van der Heijden in 2013...

Grote namen

Dat is de treffer. Na een eeuw nog altijd een grote naam, Van der Heijden. Snel scan ik alles wat ik op 4D maar kan vinden. Natuurlijk, hij heeft die prijs gewonnen. Zijn romans worden nog steeds uitgegeven en gelezen. De oude stadsring (de vroegere A10) is naar hem genoemd. Maar dat maakt hem nog geen nieuwe Hooft. Zuchtend krab ik me achter de oren. Mijn chip laat zien dat ik nog een paar minuten heb voordat de vergadering begint. Losser en associatiever. Het muntje valt. Met Hooft heeft Van der Heijden ook gemeen dat hij in zijn werk, op zijn manier historicus is. Een fabulerende historicus weliswaar, maar een die in zijn cyclus *De tandeloze tijd* haarscherp zijn maatschappij vanaf de krakersrellen (rond de troonsbestijging van Willem Alexanders moeder Beatrix) aan het eind van de jaren zeventig en in de jaren tachtig van de twintigste eeuw heeft beschreven, zoals Hooft de toen recente geschiedenis van 1555 tot 1584. En er is ook nog een persoonlijke parallel: waar Hooft zijn eerste vrouw (Christina van Erp) en hun vier kinderen verliest, raakt Van der Heijden zijn enige zoon Tonio kwijt. De plek op Moritz' schilderij van Hoofts tweede vrouw, Heleonora Hellemans, ('mijn zoetste troostje'), mag dan ook gaan naar Van der Heijdens

echtgenote, schrijfster Mirjam Rotenstreich (die hij galant 'Minchen' noemt).

En iets van de spreekwoordelijke hoofsheid van de Muiderkring straalt door in het pseudoniem dat hij zich voor zijn eerste twee boeken aanmeet: Patrizio Canaponi. Een elegantie die terug te vinden is op de coverfoto van *Tonio*, het boek dat Van der Heijden schrijft over het verlies van zijn zoon. Die laat Tonio zien als Oscar Wilde, de negentiende-eeuwse schrijver en estheet. Met die eerste naam kersvers in het hoofd loop ik een stuk lichtvoetiger de vergadering binnen.

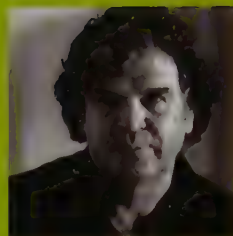
Zo mooi zullen de puzzelstukjes niet steeds op hun plaats vallen, denk ik na thuiskomst zuchtend. De rij namen van Hoofts gasten schiet voorbij. Predikant, wijsgeer en dichter Barlaeus, diplomaat, geleerde en dichter Huygens, de zusjes Anna en Maria Tesselschade Roemers Visscher, die dichtten, zongen en glas graveerden. Theoloog en historicus Gerard Vossius. Jan Vos, glazenmaker en schrijver. Handelaar en schrijver Joost van den Vondel. Maria van Reigersberch, echtgenote van rechtsgeleerde en schrijver Hugo de Groot. Jacob van der Burgh, dichter en schrijver. Botanicus, dichter en schilder Johan van Brosterhuysen. Francisca Duarte, die prachtig zong... Allemaal op enigerlei wijze werkzaam in de kunsten of wetenschappen, vaak met een min of meer maatschappelijke context. Een *mer à boire*.

Ik denk aan Huygens. Een diplomaat-schrijver, die met Hooft de reeks heel persoonlijke *Schoncken* sonnetten begint. Diplomaat-schrijvers als hij zijn van alle tijden en hebben ook na de Tweede Wereldoorlog hun bijdrage geleverd, vind ik op 4D. F. Springer bijvoorbeeld en Robert van Gulik. Midden in zijn tijd in 2013 staat Boris O. Dittrich, achtereenvolgens advocaat, rechter en parlementariër en daarna internationaal bij *Human Rights Watch* een boegbeeld voor de gelijkberechtiging van homoseksuelen. De tolerantie en hoofsheid van de Muiderkring worden in hem weerspiegeld. Daarnaast schrijft hij ook romans en is hij getrouwd met Jehoshua Rozenman, een (glas-)kunstenaar. Glas! Een lach ontsnapt me: graveerden niet ook de zussen Roemers Visscher in glas? Nummer twee is gevonden.

Als ik 's avonds na de maaltijd de 4D weer activeer en mijn reis door de tijden, door de haarvaten van de historie hervat, beland ik opnieuw in overzichten van toonaangevende schrijvers. Wie winnen de prijzen, maar ook: wie worden er nog gelezen? Een van de duurzaam populairste auteurs van de twintigste eeuw is zonder twijfel Hella S. Haasse. Van de negentiende eeuw: Couperus en Multatuli. Voor alle drie geldt dat een belangrijk onderwerp Nederlands Indië is. Ik bedenk dat een goed deel van de welvaart in de zeventiende én de negentiende eeuw afkomstig is uit Nederlands Indië. Ten tijde van Hooft, in 1619, wordt Batavia gesticht. Maatschappelijk blijft het wingewest prominent aanwezig, tot en met de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië, ruim zestig jaar voor 'mijn' jaar 2013. Ook in de literatuur dus, naast Couperus Multatuli en Haasse publiceren E. du Perron, Maria Dermoût, Rudy Kousbroek er over. En Adriaan van Dis. Schrijver, journalist en presentator. Galant gastheer van het meest geprezen literaire programma op televisie, later op datzelfde medium de kijker op documentaire wijze door Zuid-Afrika en Indonesië gidsend. Een combinatie van eigenschappen en vaardigheden die – associatief – naadloos in de door mij te bedenken eenentwintigste-eeuwse Muiderkring passen. Het brokje Indië brengt me bij een schrijfster die debuteert met een biografische roman over de vrouw van Multatuli. Nelleke Noordervliet deelt met Hooft en zijn tijdgenoten een scherp historisch besef. Haar werk als schrijfster is al net zo veelzijdig als de Gouden Eeuwers voor het oog stond: romans, essays, gedichten, historie. Haar mening uit ze in columns, haar betrokkenheid in besturen van onder meer musea.

Andere schrijvers, dichters, musici en wetenschappers flitsen op 4D voorbij. Door die combinatie valt mijn blik op Anna Enquist, die alle vier disciplines in zich verenigt, zoals het een Muiderkringer betaamt. Een piano- en cellostudie aan het conservatorium, psychoanalytica en gelauwerd schrijfster en dichteres. In gedachten hoor ik haar achter de vleugel in het slot, hoor ik haar declameren. Niet wars van het debat ook: na een fataal verkeersongeluk van haar dochter weet zij de verplichte dodehoekspegel voor vrachtwagens te bewerkstelligen.

Vijf voorbeelden uit die wanende wereld. Een kritische keuze, een persoonlijk palet. De weg er naartoe is als zo vaak boeiender en belangrijker dan het doel. Het zoeken, het zeven van het zand der historie levert meer op dan de vondst alleen, die per definitie door de tijden herijkt en betwijfeld zal worden. Associatie als anker, vergelijking als vangnet. Dat is de vangst van de vorsende visser.

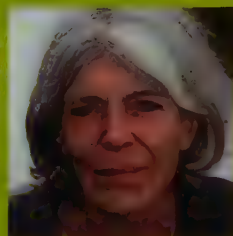
Adriaan van Dis (1948-2018)
romancier en vormgever van nieuwe geschiedschrijving. Chroniqueur van krakersrellen en autonome en alternatieve structuren in de jaren '80 van de twintigste eeuw.

© Tonio van der Heijden

Jan van Dijk (1935-2018)
oud politicus en tegenwoordig vechter voor gelijke rechten van seksuele minderheden bij Human Rights Watch.

© Ed van Rijswijk

Anna Enquist (1943-2020)
bij uitstek multidisciplinair talent, pianiste, celliste, psychoanalytica, schrijver en dichter en, na een persoonlijk verlies activiste voor verkeersveiligheid.

© Bert Nienhuis

Nelleke Noordervliet (1943-2020)
schrijver van romans, essays, gedichten en historie, biograaf van de vrouw naast de grote schrijver Multatuli en bestuurder van culturele instellingen.

© Ernie Enkelaar

Hans Pool (1943-2020)
presentator, auteur en hoofdgastheer en interviewer. Combineert verslaggeverschap met een persoonlijke zoektocht.

© Hans Pool

Objectcatalogus

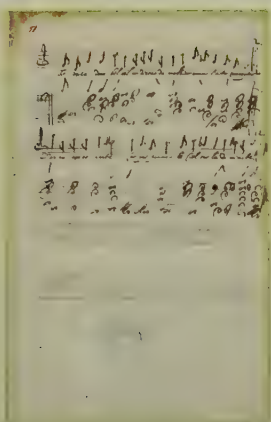
De Muiderkring, spiegelbeeld van een Hoof(t)s gezelschap

OOG in OOG

Van 1609 tot 1647 bewoonde Pieter Cornelisz. Hooft het Muiderslot. Hooft was hier als drost van Muiden en baljuw van het Gooi. In zijn hart was hij meer een intellectueel en dichter. Het leven op het Slot, toen ver van Amsterdam, was niet heel boeiend en liet voldoende tijd om daar wat aan te doen. Vooral de laatste twintig jaar, toen Hooft was getrouwd met Heleonora Hellemans, nodigde het echtpaar veelvuldig allerlei geleerde en artistiek begaafde vrienden uit.

In later tijden, vooral vanaf de 19e eeuw zijn de logeerpartijen op het Muiderslot in de beeldvorming ingedikt tot groepsbijeenkomsten van wat ging heten de Muiderkring. Deze groep gold als voorbeeld voor de cultuurdragers in het jonge koninkrijk. Grote bijeenkomsten, zoals hier verbeeld door de schilder Louis Moritz, hebben echter nooit plaatsgevonden. Het is daarom tijd om de 'leden' van de kring individueel voor te stellen.

1 Bladmuziek van Constantijn Huygens

Te voila donc bel oeil uit 1619

Collectie Koninklijke Bibliotheek Den Haag,
(sign. KA 41, 1619, p.51)

Constantijn Huygens

(1596 Den Haag 1687)

Diplomaat, dichter, geleerde en componist. Stamde uit een Zuid-Nederlandse familie, verkeerde zijn leven lang in de nabijheid van het hof van de Oranjes. Zijn vader was secretaris van Willem de Zwijger; Constantijn zelf diende in deze functie Frederik Hendrik, Willem II en Willem III.

Huygens ging niet naar school, maar werd vanaf zijn derde jaar thuis door zijn vader en door gouverneurs onderwezen. Vanaf zijn vijfde jaar kreeg Constantijn ook muziekles op de viola da gamba, de luit en het klavecimbel. Op zijn elfde schreef hij zijn eerste gedichten in het Latijn.

Toen in 1620 Roemer Visscher in Amsterdam overleed, schreef Huygens een gedicht aan de vijftien jaar oudere Pieter Hooft, waarin hij deze vroeg zich te bekommeren om Visschers dochters Anna en Tesselschade. Als Hooft dit zou doen, zou het verlies volgens Huygens ook een verrijking zijn:

‘Geseghent Suster-paer, der Amstel-nymphen eer
Verarmt den Hemel U off seghent hy u meer?
Neen hy ont-oudert u, maer wil u niet ontrieven
Dus moet ghij t’eenen tydt verliesen en verlieven
Dus gheeft hy nemende (dat’s hemellick gerooft)
Hier zoo verwaarden kop, daer zoo vermaerden
Hooft.’

Daarop volgde als antwoord een sonnet van Hooft, waarop Huygens weer reageert met een sonnet waarvan elke regel eindigde op

hetzelfde rijmwoord als bij Hooft. Vervolgens sloten ook andere dichters zich hierbij aan en ontstond een reeks van negen, die naar het eerste rijmwoord de *Schoncken* wordt genoemd.

Zelf vond Huygens zijn muziek belangrijker dan zijn letterkundige werken.

1A Constantijn Huygens

Portretprent door Abraham Bloteling naar Caspar Netscher

1672

2 Bas-viol da Gamba

Gemaakt door Henry Jaye, Southwark Engeland, 1611

Bruikleen Gemeentemuseum Den Haag

Johan van Brosterhuysen

(ca. 1596 Leiden - Breda 1650)

Botanicus, dichter, musicus, vertaler, beeldend kunstenaar. Studeerde vanaf zijn veertiende in Leiden. Bleef na zijn studie langere tijd zonder vaste werkkring. Was bevriend met Hooft, Huygens, Barlaeus en vooral Jacob Van der Burgh, met wie hij de uitgave van Hoofts verzamelde gedichten verzorgde.

Daarnaast vertaalde Brosterhuysen Vitruvius' traktaat over architectuur uit de oudheid, renaissancepoëzie (Petrarca) en moderne wetenschappelijke teksten (Francis Godwins *Man in the Moon*). Een sonnet van Petrarca werd in Brosterhuysens vertaling *Dat ick betovert ben* als madrigaal getoonzet door de componist Cornelis Thymansz. Padbrué en soms nog gespeeld.

Ook de architect van het Amsterdamse stadhuis Jacob van Campen rekende Brosterhuysen tot zijn vrienden. Etsen van de landschappen in de omgeving van diens

buitenplaats Randenbroek bij Amersfoort worden aan hem toegeschreven. Hij vervaardigde ook de gravures voor Barlaeus' *Rerum in Brasilia et alibi gestarum*, een beschrijving van de prestaties van Johan Maurits van Nassau in Brazilië. Beide series landschapsprenten geven blijk van zijn fascinatie voor de plantenwereld.

In 1646 werd Brosterhuysen door bemiddeling van Huygens benoemd tot hoogleraar botanie en literatuur aan de nieuw opgerichte Illustere school in Breda. Op het Muiderslot was hij een geziene gast vanwege zijn virtuoos klavecimbelspel. Over de uitnodiging van Hooft om naar Muiden te komen schreef Brosterhuysen op 23 juli 1633 aan Huygens: 'morgen op sondagh hoop ick nae Amsterdam te trecken en van dae(-) nae Muiden, alwaer de heer Drossaert de Cunst ghedaghvaert heeft om de Duijvel een been af te singhen en te rijmen, vrees ick; de Juffrouwen Tesselschae en Francisca sitten der al en quinceleren aen gheen groen heijde.'

3 Pieter Cornelisz. Hooft

Verzamelde gedichten

Uitgegeven door Jacob van der Burgh, 1644
Bruikleen Universitaire Bibliotheken Leiden

Jacob van der Burgh

(1599/1600 Leiden – Amsterdam 1659)

Dichter, musicus, literator, vriend van Johan van Brosterhuysen en Constantijn Huygens, bij wiens huwelijk met Suzanna van Baerle in 1627 hij een bruiloftsdicht schreef.

Na een introductie door Huygens werd Van der Burgh secretaris van de Friese stadhouder Ernst Casimir van Nassau en zo in zekere zin collega van Huygens. In zijn

correspondentie beschrijft Van der Burgh hoe hij aanvankelijk het gebrek aan sfeer aan het Friese hof bestrijdt door luit te spelen. Al snel geeft de stadhouder hem allerlei opdrachten, waardoor hij aanwezig is bij belangrijke historische gebeurtenissen. Hij correspondeert met Hooft, voor wiens *Nederlandse Historiën* hij een interessante bron moet zijn geweest.

Omstreeks 1626 beschreef Van der Burgh aan Brosterhuysen in dichtvorm het rosse leven van het leger te velde. Caspar Barlaeus maande Van der Burgh en Brosterhuysen in een gedicht voortaan liever uitsluitend in het Latijn te schrijven, waarop Huygens, in het Latijn, opkwam voor het 'recht' ook in andere talen te dichten.

Zijn loopbaan bij de Friese stadhouder en als gezant van de Staten (o.a. in Londen, Luik, Wenen en bij de onderhandelingen voor de vrede in Munster) kwam onder druk te staan toen hij in de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten werd beticht van 'rekkelijke' remonstrantse sympathieën.

Jacob van der Burghs belangrijkste literaire erfenis is de eerste uitgave van de verzamelde *Gedichten* van Pieter C. Hooft uit 1636.

3A David Bailly (1584-1657)

Dubbelportret van Johan van Brosterhuysen (links) en Jacob van der Burgh (rechts)

1624

Collectie Teylers Museum Haarlem

4 Rozenkrans met zwarte kralen, zilveren kruisje en medailles en medaillon met *Agnus Dei*

1645-1654

Zilver, bergkristal en hout

Bruikleen Catharijneconvent Utrecht

Maria Tesselschade Roemersdr. Visscher

(1594 Amsterdam 1649)

Door haar vader Roemer Visscher zo genoemd vanwege door hem geleden averij bij Texel.

Zij groeide op in een huis waar Hooft, Bredero, Cats, Vondel, Huygens en Barlaeus als vrienden over de vloer kwamen. Hierdoor maakte ze jong kennis met de belangrijkste cultuurdragers. Ze leerde Frans, Italiaans, enig Latijn, bespeelde verschillende instrumenten en zong. Daarnaast kon ze borduren, boetseren en glas graven.

Na haar huwelijk verhuisde ze naar Alkmaar. Daar overleefde ze niet alleen haar man, maar ook alle drie haar dochters en keerde alleen naar Amsterdam terug. Ze bleef deel uitmaken van de literaire vriendenkring rond Pieter Hooft in het Muiderslot. Aan het einde van haar leven werd Tesselschade katholiek.

In haar eigen tijd was ze bekender door de gedichten die de literaire reuzen over haar schreven dan om haar eigen werk. Van dit laatste werd tijdens haar leven weinig gedrukt. Wel circuleerde het in kleine kring. Hierdoor zijn slechts tweeëndertig gedichten bewaard gebleven. In haar bekendste werk *Onderscheyt tusschen een wilde en een tamme zangster* vergelijkt zij de zangeres Maria Pilt ten voordele met een nachtegaal. Dit gedicht werd op muziek gezet door Johan Albert Ban.

Tesselschade was bevriend met Hooft en Huygens, Vondel prees haar de hemel in en Barlaeus maakte haar tevergeefs het hof. Ze werd door haar vrienden niet alleen geroemd om haar dichtkunst, maar eveneens om haar uiterlijk, haar muzikale talenten en haar geest. Hooft verwisselde de letters van haar naam tot *sachte sedes*.

4A Roemer met aan Maria Tesselschade toegeschreven gegraveerde tekst:

'Sic soleo amicos'

(zo pleeg ik mijn vrienden te behandelen):

1625?

Collectie Rijksmuseum Amsterdam

5 Borstbeeldjes van Loosdrechts porselein, voorstellende Maria van Reigersberch en Hugo de Groot, ca. 1780

Bruikleen Kasteel-Museum Sypesteyn Loosdrecht

Maria van Reigersberch

(1589? Veere of Boulogne-sur-Mer – Den Haag 1653)

Dankt haar bekendheid aan de rol die zij speelde in het leven van haar echtgenoot Hugo de Groot (Grotius). De Groot maakte een bliksemcarrière in het bestuur van Holland, wat hem midden in de twisten tussen stadhouder Maurits van Oranje en landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt plaatste. Op 29 augustus 1618 werd hij beschuldigd van verraad, uit zijn functies ontheven en gearresteerd. Maria wierde gratie te vragen, omdat zij vond dat haar man geen schuld had. In deze houding werd zij gesterkt toen bleek dat een meerderheid van de rechtbank niet bereid bleek de doodstraf uit te spreken. Intussen vreesde Grotius na de onthoofding van Van Oldenbarnevelt voor zijn leven. Op 18 mei 1619 kwam de uitspraak: veroordeling van alle goederen en levenslange gevangenschap op Slot Loevestein, waar het gezin zich bij hem voegde.

Maria verweet de hoofdcipler Prouninck hardvochtigheid: nu zij zag hoe haar man in het gevang crepeerde, had zij liever gezien dat hij

zoals Van Oldenbarnevelt op het schavot gestorven was. Op maandagochtend 22 maart 1621 hielp Maria haar man in een boekenkist te ontsnappen. Om de dragers te foppen had zij de kleren en sloffen van Grotius vóór het met gordijnen afgesloten bed geplaatst. Grotius vestigde zich daarna in Parijs, waarheen Maria hem volgde.

Toen Maria in 1639-1640 enige tijd in Den Haag verbleef, verplaatste zij zich als een ambassadeursvrouw in een koets met zes paarden. In een brief schreef zij hierover: 'Dat zij mij in Holland in een deftig rijtuig hebben zien rondrijden, heeft hen in woede doen ontsteken, en ik weet goed dat er toen waren die zeiden: had men hem ook maar zijn kop afgeslagen'.

6 Gerardus Vossius

Comentarium rhetoricum sive orationum institutionum orationum institutionum libris sex, 1681 (Handboek voor welsprekendheid)
Bruikleen Universitaire Bibliotheken Leiden

Gerardus Vossius

(1577 Schonau - Amsterdam 1649)

Zoon van een calvinistische predikant, die vanwege de vervolging van de protestanten vanuit de Nederlanden naar Duitsland was gevlucht. Na de geboorte van Gerardus kwam het gezin in 1583 in Dordrecht, waar de ouders overleden. Gerardus ging als bur-saal van de stad Dordrecht naar het Leidse Statencollege en promoveerde in 1598 tot *magister artium*. Hij werd in 1600 door de stad Dordrecht teruggeroepen om les te gaan geven aan en rector te worden van de Latijnse School, het huidige Johan de Witt-gymnasium.

Vossius maakte naam als wetenschapper

door zijn publicatie *Institutiones oratoriae*, een handboek over de welsprekendheid. Hij was verwant aan de familie van de latere raadpensionaris De Witt en bevriend met Hugo de Groot, op wiens voorspraak hij werd benoemd tot regent van het Leidse Statencollege. Dit bleef hij tot 1619, het jaar waarin Van Oldenbarnevelt werd terechtgesteld en Grotius gevangen werd gezet. Vossius bleef zijn vriend Hugo de Groot trouw en leende hem ook tijdens zijn gevangenschap regelmatig boeken. De boekenkist waarin Hugo de Groot uit Slot Loevestein ontsnapte behoorde mogelijk aan Vossius.

In 1631 nam hij ontslag als hoogleraar te Leiden en richtte hij samen met Caspar Barlaeus in Amsterdam het *Athenaeum Illustre* op, de voorganger van de Universiteit van Amsterdam. De geleerde Vossius had door zijn publicaties invloed op de kunst van de welsprekendheid en de poëzie.

6A Gerard Vossius

Portretprent door Theodor Matham (1606-1676)

7 Joost van den Vondel

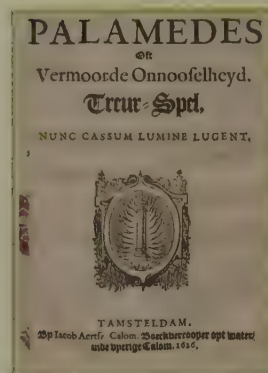
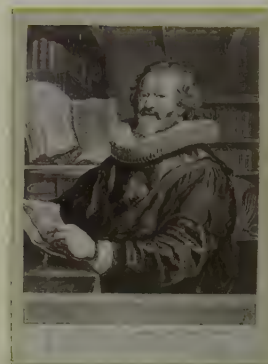
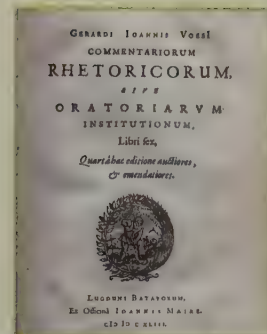
Palamedes, 1625

Bruikleen Universitaire Bibliotheken Leiden

Joost van den Vondel

(1587 Keulen - Amsterdam 1679)

Zoon van doopsgezinde vluchtelingen uit Antwerpen, die in zijn levensonderhoud voorzag door een kousenhandel in de Amsterdamse Warmoesstraat en vanaf 1658 als suppoost bij de lommerd. Leerde zichzelf klassieke talen en werd bekend als schrijver van toneelstukken en gedichten in het Nederlands. Schreef in 1627 een gelegenheids-

gedicht bij het huwelijk van Pieter Cornelisz. Hooft met Heleonora Hellemans.

Vondel nam in sommige werken stelling in de controverse tussen Maurits en Van Oldenbarnevelt. In *Het stockske van Joan van Oldenbarnevelt* richt hij zich op de wandelstok die de ten onrechte veroordeelde staatsman tot op het laatst had ondersteund. Ook in het toneelstuk *Palamedes oft vermoorde onnooselheit* was in de hoofdpersoon de terechtgestelde Van Oldenbarnevelt te herkennen en in Agamemnon Prins Maurits. Na het verschijnen van het stuk moest de schrijver Amsterdam ontvluchten en verbleef hij enige tijd in Beverwijk.

In 1641 ging Van den Vondel over van de Remonstranten tot de Rooms-katholieke Kerk. Dit lag moeilijk in het door calvinisten gedomineerde Amsterdam en verkoelde de relatie met Hooft. In de Amsterdamse theaterwereld hadden de katholieken meer vrijheid, omdat de schouwburg door katholieken werd bestuurd.

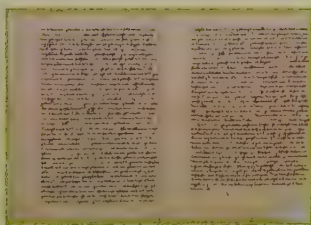
Teksten van Vondel werden al in de 17e eeuw op muziek gezet door onder andere Cornelis Padbruë. Diens *De tranen Petri ende Pauli* uit 1647, op een tekst van Vondel wordt wel beschouwd als het eerste Noord-Europese oratorium.

7A Joost van den Vondel

Portretprent door Jan Lievens (1607 – 1674)

8, 9 Met bloed getekende brief van Pieter Hooft aan Heleonora Hellemans, 1627

Vanwege de kwetsbaarheid van het origineel, betreft het hier een facsimile, naar het origineel in de collectie van de *Universitaire Bibliotheken Leiden*

Heleonora Hellemans,

(1595 Hamburg – Amsterdam? 1661)

Nadat Pieter Hoofts eerste echtgenote Christina van Erp in 1624 was overleden, ontmoette hij de knappe en gefortuneerde weduwe Heleonora Bartolotti, geboren Hellemans. Zij woonde aan de Amsterdamse Keizersgracht, niet ver van Hoofts eigen huis.

Toen Heleonora, na hem toch eerst te hebben gekust, alsnog twijfelde of zij wel verder op Pieters avances in zou gaan, schreef hij haar een smekende brief, die hij met zijn eigen bloed ondertekende: 'Zo UE. enig gevoelen heeft van liefde oft hartelijkheid, ik bid ende bezwere dezelve, door al wat haar lief is oft ter harte gaat; en lijdt niet, dat de kus, die ik op 't laatste van UE. ontvang, zij geweest een kus om mij ter dood te leveren, gelijk die van Judas zijnen meester'.

Klaarblijkelijk maakte dit indruk, want op 30 oktober 1627 traden zij in het huwelijk. Het voorjaar daarna moest Heleonora mee naar het Muiderslot. Deze overstap van de grachtengordel naar de periferie van Amsterdam viel Heleonora wat zwaar. Cultureel vertier moest de verveling verdrijven. Met de band tussen Heleonora en Hooft begon een nieuwe periode van uitnodigingen aan al Hoofts vrienden, 'luiden van letteren en geest'. Hoofts huwelijk met Heleonora markeerde de transformatie van het middeleeuwse Slot in het 'Hoge Huys te Muiden'.

8A Heleonora Hellemans

Portretprent door L Fleming naar Michiel van Mierevelt (1566 – 1641)

(1629)

9 Detail van het signatuur van P.C. Hooft, geschreven met zijn eigen bloed

Pieter Cornelisz. Hooft (1581 Amsterdam – Den Haag 1647)

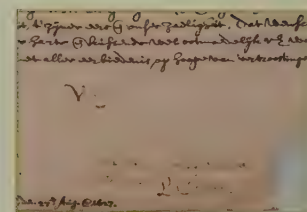
Zoon van een Amsterdamse burgemeester, bestuursambtenaar en letterkundige. Werd als eerste niet-edelman benoemd tot baljuw van het Gooi en drost van Muiden. Hij bewoonde in die functie vanaf 1609 zomers het Muiderslot. Meer dan als bestuurder profileerde Hooft zich als letterkundige en breed ontwikkeld cultuurmens.

Als schrijver en dichter was Hooft belangrijk voor de ontwikkeling van de Nederlandse taal. Met zijn pastorale *Granida* plaatste hij het Nederlands op één lijn met de cultuurtalen Frans, Italiaans en Latijn. In zijn klucht *Warenar*, die hij in slechts negen dagen schreef, spraken de personages juist zoals de mensen op straat. In zijn tragedie *Geeraerd van Velsen* gaat hij in op de moord op Graaf Floris V, de bouwheer van het middeleeuwse Muiderslot. Bij Hooft is Floris eerder de boef dan de held. Door de eer van de vrouwen van de hem omringende edelen te schenden, brak hij de codes. Zijn gewelddadige dood herstelde in die zin een ethische balans. Door zijn *Nederlandse Historiën* tenslotte is Pieter Hooft de eerste geschiedschrijver van de Nederlandse vrijheidstrijd tegen Spanje.

Hooft schreef behalve geschiedenis, ook veel bijzondere gedichten. Zijn correspondentie geeft een intieme kijk in het netwerk van culturele vriendschappen dat later de Muiderkring is gaan heten.

9A Pieter Cornelisz. Hooft

Portretprent door Reinier van Persijn (ca. 1614 - 1688) naar Joachim von Sandrart (1606 – 1688) 1642?

10 Roemer Visscher en Hendrick Spiegel

Twe-spraak vande Nederduitsche letterkunst, 1584

(het eerste gedrukte Nederlandse grammaticaboek)

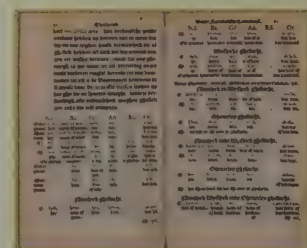
Bruikleen Universitaire Bibliotheken Leiden

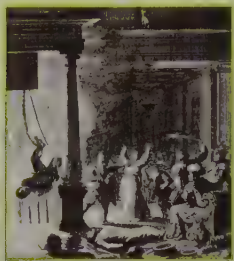
Roemer Pietersz. Visscher (1547 Amsterdam 1620)

Welgesteld graanhandelaar op de Oostzee en Archangelsk. Verloor tijdens een storm in 1593 maar liefst twintig schepen voor de rede van Texel, reden waarom hij zijn toen op stapel staande dochter Maria Tesselschade liet dopen.

Zoals veel andere ontwikkelde Amsterdammers was Visscher lid van de rederijderskamer *d'Eglentier*, waar de leden als amateurs de literatuur beoefenden. Visscher deed echter meer. Hij creëerde een eigen literaire kring in zijn huis aan de Geldersekaade, dat door Vondel werd gekenmerkt als 'het saligh Roemers huys': 'Wiens vloer betreden word, wiens dorpel is gesleten | Van Schilders, kunstenaers, van Sangers en Poëten'. In deze omgeving kregen zijn dochters Anna en Tesselschade een culturele opvoeding.

Visscher zelf muntte uit in korte berijmde anekdotes, puntdichten en emblematiek.

Emblemen waren combinaties van een plaatje, spreuk en een meestal berijmde toelichting, die los van elkaar niet konden worden begrepen.

Na Roemer Visschers overlijden stuurde Constantijn Huygens een uitgebreid gedicht aan Pieter Hooft, waarin hij hem de zorg opdroeg voor de twee wees geworden zusjes. Dit vormt het begin van de vriendschap tussen Huygens en de vijftien jaar oudere Hooft, die in de *Schoncken-sonnetten* een bijzondere literaire vorm zal krijgen.

10A De plek van 'het saligh Roemers huys' aan de Gelderse Kade te Amsterdam

Ingekleurde tekening, ca. 1620-1640
Collectie Stadsarchief Amsterdam

11 Slotscène uit *Aran en Titus* met in de voorgrond de lijken en afgehakte hoofden van slachtoffers uit eerdere scènes, afgebeeld als gravure in een geïllustreerde uitgave van 1648

Voor de tentoonstelling ingekleurd en bewerkt tot theaterkijldoos.

Jan Vos

(ca. 1610 Amsterdam 1667)

Glazenmaker in de Amsterdamse Kalverstraat die alle ruiten leverde voor het nieuwe stadhuis op de Dam. Daarnaast schrijver van toneelstukken en gedichten, regisseur en regent van de schouwburg. Zijn dochter Maria legde in 1664 de eerste steen voor de nieuwe schouwburg, waarvan Jan Vos in de periode 1647-1667 een van de hoofden zou zijn.

Vos leverde met zijn uitgesproken persoonlijkheid een belangrijke bijdrage aan het culturele leven in Amsterdam. Hij ging er prat op dat hij geen andere talen kende, dan het Nederlands. Vestigde zijn naam in 1641 met het stuk *Aran en Titus, of wraak en weerwraak*, dat door Caspar van Baerle werd geprezen en waarin naast geestverschijningen een als pudding opgediende prins en een gebakken Moor optreden. Hij regisseerde de werken van Vondel met veel kunst en vliegwerk. In diens *Lucifer* voegde hij een ballet in van Adam, Eva en de engelen in het paradijs.

Jan Vos werd geboren uit katholieke ouders, bleef dit zijn leven lang en was een voorvechter voor vrijheid van godsdienst. Hij keerde zich in zijn geschriften fel tegen onverdraagzame Nederduits Gereformeerde calvinistische predikanten. Vos maakte als huisvriend gelegenheidsgedichten voor leden van de families Bicker, Huydecoper, Witsen en Six en was bevriend met Jacob Lessaile die veel van zijn toneelstukken uitgaf. In 1651 behoorde hij tot de samenstellers van het bundel *Verscheide Nederduytse gedichten*, een poging om schilders en dichters van verschillende richtingen, kerkgenootschappen en religies bij elkaar te brengen.

Vos correspondeerde regelmatig met Johan de Witt. Nog op zijn sterfbed ontving hij van de raadspensionaris een verzoek om een gelegenheidsgedicht.

11A Jan Vos

Tekening door Jan Lievens (1607 – 1674)

Collectie Städtisches Kunstinstitut und Städtische Galerie Frankfurt am Main

12, 14 Jacob Cats

Een opdracht aan Anna Visscher in *Maechden-plicht*, 1640
Bruikleen Universitaire Bibliotheken Leiden

Anna Roemersdr. Visscher

(1583 Amsterdam – Alkmaar 1651)

Anna was de oudste dochter van Roemer Visscher. Zij ging de geschiedenis in als de meer geleerde zuster van de vooral musische Tesselschade. Na de dood van hun moeder in 1619 kreeg zij de zorg voor het huishouden. Dit viel haar zwaar: 'de huiszorg weegt als lood', schreef ze aan Huygens.

Anna Visscher komt ook de eer toe Constantijn Huygens te hebben geïnspireerd tot zijn eerste *Schoncken* antwoord aan Hooft. Hierin antwoordde Huygen op een gedicht van Hooft met gebruikmaking van dezelfde rijmwoorden als in het eerste gedicht. Andere dichters, onder wie Anna en haar zuster Tesselschade, sloten hierbij later aan.

Anna Visscher was bevriend met Jacob Cats. Deze droeg aan haar zijn bundel *Maechden-plicht* op, Anna Visscher aan hem haar gedicht *Aan den geleerden heer Jacob Cats*.

Anna Visscher bezorgde een uitgave van Roemers Visschers *Sinnepoppen*, vertaalde Franse literatuur in het Nederlands, maar schreef ook zelf gedichten en kalligrafeerde op glazen roemers. Haar levensspreuk genoeg is meer wordt wel opgevat als uitdrukking van tevredenheid, maar kan ook als ambitie tot iets groters worden gelezen.

12A Anna Roemersdr. Visscher

Historiserend portret door Bramine Hubrecht (1855 – 1913) naar Hendrick Golzius (1588 – 1617) 1884

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

13 Tobias van Domselaar

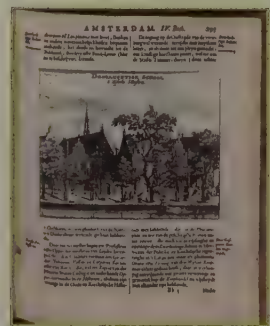
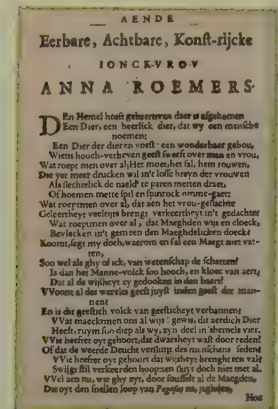
Illustratie van het Athenaeum Illustre, in *Beschryvinge van Amsterdam*, 1665
Bruikleen Universitaire Bibliotheken Leiden

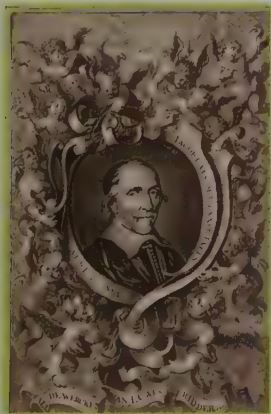
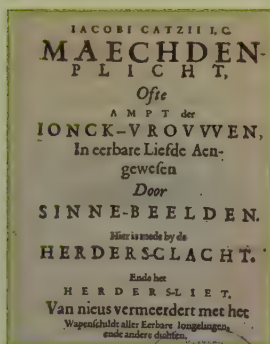
Caspar van Baerle

(1584 Antwerpen – Amsterdam 1648)

Zoon van hervormde ouders die na de val van Antwerpen naar de Noordelijke Nederlanden vluchtte. Barlaeus werd predikant, eerst aan de *Leydsche hogeschool* en later op het eiland Goeree-Overflakkee. In 1612 onderwees hij theologie aan beursstudenten in Leiden, vanaf 1617 was hij hier tevens hoogleraar in de logica. In de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten koos Barlaeus voor de meer 'rekkelijke' remonstranten, waardoor hij in 1619 zijn aanstelling in Leiden verloor.

Om in zijn levensonderhoud te voorzien ging hij privélessen geven en gedichten schrijven. Na in Caen (Frankrijk) te zijn gepromoveerd, werd Barlaeus in 1631 hoogleraar wijsbegeerte en

welsprekendheid aan het *Athenaeum illustre*, de voorloper van de Universiteit van Amsterdam. Hier hield hij een rede over de relatie tussen koopmanschap en wetenschap, getiteld *Mercator Sapiens* (de wijze koopman). Ook Maria de Medici [de Franse koningin] werd toen zij in 1638 de stad bezocht onthaald op een toespraak door Barlaeus.

Barlaeus' uitgegeven gedichten en zijn redevoeringen waren populair. Hij publiceerde ook over cartografie en de overzeese bezittingen. Aan het eind van zijn leven leed Barlaeus aan depressies en wanen. Aangenomen wordt dat hij om het leven kwam toen hij dacht dat hij van stro was, in brand stond en in een put sprong. Caspar van Baerle was in betere tijden goed bevriend met Hooft. Net als deze werd hij begraven in de Amsterdamse Nieuwe Kerk. Als graf dicht schreef Vondel:

Hier sluimert Baerle neffens Hooft.
Geen zerk hunn' glans noch vriendschap dooft.

13A Caspar van Baerle

Portretprent door Reinier Vinkeles (1741 – 1816)
1786

14 Jacob Cats

Titelpagina van *Maecheden-plicht*, 1640
Bruikleen Universitaire Bibliotheken Leiden

Jacob Cats

1577 Brouwershaven – Den Haag 1660)
Jurist en politicus, stammend uit een Zeeuws regentengeslacht, werd vooral beroemd als dichter. Cats schreef voor alle lagen van de bevolking en gold bij uitstek

als volksdichter. Zijn werk was extreem populair; van sommige werken werden tot wel vijftigduizend exemplaren gedrukt. De geïllustreerde *Sinne-en Minnebeelden*, maar ook het andere werk van Cats loopt over van eenvoudige wijsheden en heeft een duidelijk moralistische strekking.

Het feit dat Moritz ook Cats heeft opgenomen in zijn groepsportret van de Muiderkring onderstreept nog eens hoezeer dit 'gezelschap' een constructie was van de tijd waarin het schilderij ontstond. Cats was weliswaar bevriend met Constantijn Huygens en Anna Visscher, maar Pieter Hooft had weinig met deze volksschrijver op en Vondel haalde hem uitgebreid onderuit in een hekeldicht. Een bezoek van Cats aan het Muiderslot is niet gedocumenteerd en onwaarschijnlijk.

De ironie wil dat weinig mensen het elegantere werk van Hooft en Vondel nog kennen, terwijl Cats volkswijsheid op rijm veel beter bekijft: Al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel.

Cats buitenplaats *Zorgvliet*, buiten Den Haag is tegenwoordig de ambtswoning van de minister-president.

14A Jacob Cats dichter en raadspensionaris van Holland

Portretprent door Michiel Mosijn (ca. 1630 – werkzaam tot ca. 1655)
1650

Liefdesliedjes en schrijven als spel

Literatuur is kunst en kunst is persoonlijke emotie. Pieter Hooft maakte in de 17e eeuw al liefdesliedjes die soms/vaak op bestaande melodieën konden worden gezongen.

Tegenwoordig is originaliteit een belangrijk criterium in de waardering van beeldende kunst en literatuur. Vroeger was dit anders. Kunst moest vooral kunstig zijn. Kunstig wilde zeggen sierlijk, anders dan de chaotische natuur. Originaliteit kwam tot uiting binnen een sierlijk korset.

Pieter Hooft en zijn dichtende vrienden voerden het kunstig schrijven naar grote hoogten. In het jaar 1621 schreven hij, Constantijn Huygens, Anna Roemers, Maria Tesselschade, Johan van Brosterhuysen en George Rathaller Doublet in reactie op elkaar een reeks van in totaal negen sonnetten, waarvan de regels telkens met de zelfde rijmwoorden eindigden. De reeks wordt naar het eerste rijmwoord *Schoncken* genoemd.

Bladmuziek van Constantijn Huygens

Te voila donc bel oeil uit 1619

Collectie Koninklijke Bibliotheek Den Haag, sign. KA 41, 1619, p.51

15 Pieter Cornelisz Hooft, Constan-tijn Huygens, Anna Roemer Visscher, Maria Tesselschade, Johan Broster-huyzen en George Rathaller Doublet
De Schoncken-sonnetten, bibliofiele uitgave 26/60, 2001
 Collectie Rijksmuseum Muiderslot, schenking Ad Leerintveld

Het spel van de Schoncken-sonnetten begon met het sonnet *Mijne Antwoord*, waarmee Huygens reageerde op een sonnet van Pieter Hooft en waarvan elke regel eindigde op precies hetzelfde rijmwoord als bij Hooft. Hooft had Huygens vergeleken met Achilles. Huygens weerspreekt deze vergelijking. Hij geeft op zijn beurt Hooft een compliment door te wijzen op de invloed die Hooft heeft op de vrijerschap, de jeugdige begeerte. Hij beschouwt zich als de mindere van zijn vriend, de 'puyk-Dichter' Hooft.

16 Adriaan Roland Holst (1888 – 1976) en Simon Vestdijk (1898 – 1971)
Swordplay Wordplay, kwatrijnen overweer, 1971
 Bruikleen Robbert F. Groen, Amsterdam

Ook moderne schrijvers stimuleren elkaar spelenderwijs tot het schrijven van gedichten. In 1948 schreef Adriaan Roland Holst ter gelegenheid van de 50^e verjaardag van Simon Vestdijk. 'die sneller schrijft dan God kan lezen' een gedicht. Vestdijk re-kwatrijnde, en Roland holst du-kwatrijnde en zo ontstond de vermakelijke en speelse reeks *Swordplay-Wordplay*.

17 Virginaal
 Naar Giovanni da Perticci (1650-1672)
 Bruikleen collectie.
 Dr. O.S. van Hees, conservator pianofortes Museum Geelvinck Hinlopen Huis Amsterdam
 Uit de brieven van Hoofts gasten blijkt dat muziek een belangrijk onderdeel was van de het cultureel vermaak op het Muiderslot. Behalve de draagbare luit en teorbe werd er ook op toetseninstrumenten zoals het virginaal gespeeld. De snaren, die haaks op het toetsenbord zijn gespannen, worden getokkeld. Door het beperkte volume was dit instrument vooral geschikt voor uitvoeringen in huiselijke kring.

18 Harp
 Gebouwd door de firma Wurlitzer in Chicago
 Bruikleen Erika Waardenburg, lid Cultureel Genootschap de Muiderkring

In navolging van de historische Muiderkring werd in 1954 het Cultureel Genootschap de Muiderkring opgericht. De oorspronkelijke eigenaar van deze ongeveer 100 jaar oude Wurlizer harp was Rosa Spier (1891-1967), lid van het Cultureel Genootschap vanaf het eerste uur. Na haar overlijden ging de harp naar haar leerlinge en medelid Phia Berghout (1909-1993). Zij legateerde de harp aan de Muiderkring om in bruikleen te worden afgestaan aan een harpist die lid is van het genootschap. Tegenwoordig wordt de harp bespeeld door kringlid Erika Waardenburg.

18A Anton Pieck (1895-1987)
 De kist van de harp van Rosa Spier
 Getekend 7 april 1949, bij een concert ten be-hoeve van Sanatorium Zonnestraal, Hilversum
 Collectie Rijksmuseum Muiderslot

Doek op voor de Muiderkring

De verbeelding van de Muiderkring kreeg in de 19e eeuw zijn beslag. Schilders gaven de groep in monumentale groepsportretten status, theater voegde emotie toe aan de bewondering. Toneelspelers brachten de kringleden tijdelijk tot leven. De zalen van het te restaureren Muiderslot werden een permanent decor. Opvallend in de beeldvorming is de wisseling in hiërarchie tussen de katholieke kousenhandelaar en dichter Joost van den Vondel en de meer voorname protestant Pieter Cornelisz. Hooft. Aanvankelijk kreeg vooral Vondel de centrale plaatst in de schilderijen en de hoofdrol in *tableaus vivants*, later verwierf Pieter Hooft deze positie.

In de 20e eeuw werd de Muiderkring ook filmisch verbeeld. In *De Muiderkring herleeft*, het regiedebuut van Bert Haanstra, is duidelijk te zien dat de regisseur aansluiting zoekt bij de beeldtaal van de 17e-eeuwse schilders.

Charles Rochussen (1814 Krallingen – Rotterdam 1894)
Vondelviering op het Muiderslot, 19 oktober 1867
Collectie Rijksmuseum Amsterdam

19 Hendrik Willem Cramer (1809 Amsterdam – Kleef 1874)

Pieter Cornelisz. Hooft en zijn vrienden op het slot te Muiden

Ca. 1840

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

Hendrik Cramer's schilderij van de Muiderkring kreeg in 1847 pittige kritiek. Het is opvallend dat de recensent zich ergerde aan de slecht zittende theaterkleren en Cramer een veeg uit de pan gaf, omdat hij in plaats van te kijken naar het 17e-eeuwse voorbeeld, zich had laten leiden door de verbeelding van het verleden in het theater.

20 Carel Christiaan Anthony Last (1808 Amsterdam – Den Haag 1876)

Het slot te Muiden, Tijdens de Vondel-feesten

1867

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

De middelste afbeelding laat bij uitstek zien hoe de schouw was aangekleed als schrijn voor Vondel. De beeldtaal is uitermate katholiek. In de tafel voor de schouw kan men met enige overtuiging zelfs een altaartafel herkennen.

21 Louis Royer (1793 Mechelen – Amsterdam 1868)

Vondelbuste, 1867

gips

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

De buste, die werd vervaardigd voor de Vondelfeesten in 1867 lijkt in eerste instantie wit te zijn geweest en is zeer waarschijnlijk aan het begin van de twintigste eeuw van een weinig geslaagde terracotta imitatie voorzien.

22 Albert Greiner (Duitsland? – 1890)

Portret van Maria Johanna Kleine-Gartman als Anna van den Vondel in *De zegepraal der schoonheid*

Fotografie

Bruikleen UVA Erfgoed, Theater Instituut Nederland collecties

Maria Johanna Kleine-Gartman alias Anna van den Vondel is gekleed in een typische 19e-eeuws theaterkostuum, dat iemand uit de kring rond Hooft verbeelden moest. Mogelijk droeg zij een soortgelijk kostuum tijdens een 'Letterkundige en muzikale bijeenkomst in het gebouw Felix Meritis te Amsterdam', waar zij ter herdenking van de 300sten geboortedag van Hooft op woensdag 16 maart 1881, een 'Voordracht van gedichten van P.C. Hooft' hield, welke werd vereerd door Z.M. Koning Willem III 'met de groote gouden medaille van verdiensten'.

22A Programma der Letterkundige en muzikale bijeenkomst in het gebouw Felix Meritis te Amsterdam [...] woensdag 16 maart 1881

Drukwerk

Collectie Muiderslotarchief

23 Petrus Josephus Hubertus (Pierre) Cuypers (1827 Roermond 1921)

'Groote Zaal te Muiden. Herstelling ter viering van de 300^e verjaring van Pieter Corn'sz Hoofts geboortedag'

Penlitho in Nederlandsche Kunstbode 2 (1880)

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

De uiteindelijke uitvoering van de herinrichting zou een stuk soberder uitvallen.

24 Programmaboekje van de van de herdenking van de 300^e geboortedag van Pieter Hooft in de Stadsschouwburg, 1881

Drukwerk

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

Programmablad voor de Herdenking van de 300ste geboortedatum van P.C. Hooft in de Amsterdamsche stadsschouwburg op woensdagavond 16 maart 1881. Op het achterblad wordt de Comedie die Alberdink Thijm voor de gelegenheid schreef ingeleid. Het geeft een beknopt beeld van de inhoud van het stuk. Een 19-eeuws romantisch niemendalletje over Susanna Hellemans, de aangenomen dochter van Hooft.

25 Anoniem

Tableau vivant, 1881?

Fotografie

Collectie Muiderslotarchief

Mogelijk het tableau vivant met decor zoals dat op 16 maart 1881 in de Amsterdamse stadsschouwburg werd vertoond ter gelegenheid van de driehonderdste geboortedag van Pieter Hooft.

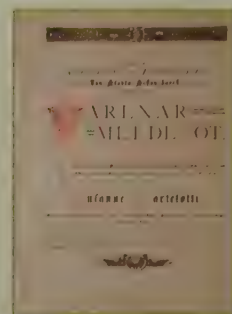
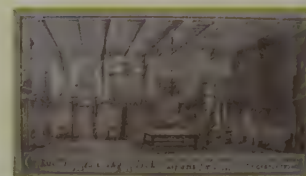
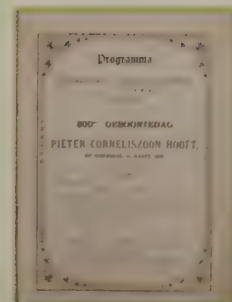
26 Anoniem

Tableau vivant van de Muiderkring, 1937

Fotografie

Particuliere collectie

Dit *tableau vivant* van de Muiderkring werd geënceneerd bij de live opvoering van het AVRO luisterspel 'De Muiderkring' in het Vondelherdenkingsjaar 1937. Op de achtergrond zien we het gerealiseerde interieur van Cuypers in de Ridderzaal.

Schilderen op z'n Gouden-Eeuws

De bijeenkomsten van de Muiderkring zoals op deze schilderijen weergegeven, hebben in werkelijkheid nooit zo plaatsgevonden. Pieter Hooft nodigde weliswaar vaak zijn geleerde en artistieke vrienden uit op het Muiderslot, maar deze kwamen als regel niet tegelijk.

In de 19e eeuw, toen deze schilderijen werden gemaakt, gold de vriendenkring van Hooft als voorbeeld voor de cultuurdragers in het jonge Koninkrijk der Nederlanden. De schilders verbeeldden groepsbijeenkomsten en zochten in hun manier van schilderen aansluiting bij de schilders van de Gouden Eeuw. Opvallend is dat de twee elegante groepjes die voor de Belgische afscheiding in 1830 werden geschilderd, in lichtere kleuren en een meer classicistische vormtaal zijn geschilderd. De latere groepsportretten willen meer lijken op de onopgesmukte schildertrant van Rembrandt en Frans Hals, die toen als typisch Hollands werd gezien.

Terwijl de vertrekken van de Gidsroute volledig zijn ingericht met meubilair en schilderijen uit de 17e-eeuw, om zo een zo authentiek mogelijke indruk geven van de inrichting zoals die geweest moet zijn toen Pieter Hooft op het Muiderslot woonde, vertelt deze wand tegenover de schouw in de Ridderzaal een heel ander verhaal. Hier laten 19e-eeuwse schilderijen zien hoe er in die tijd werd gedacht over de Muiderkring. De wand geeft zo een 'beeld van de beeldvorming'. De schikking van de schilderijen op de wand is ontleend aan de presentatie in een 19e-eeuwse salon.

27 Hendrik Jacobus Scholten (1824 Amsterdam – Heemstede 1907)

Roemer Visscher met zijn twee dochters Anna en Maria Tesselschade

1883

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

28 Petrus Kremer (1801 Antwerpen 1888)

Roemer Visscher met zijn twee dochters Anna en Maria Tesselschade

1827

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

29 Jan Adam Kruseman (1804 Haarlem 1862)

Neerlands dicht' rei verenigd bij den ridder Hooft op het slot te Muiden

(afgebeeld: Jacob Cats, Constantijn Huygens, Laurens Reael, Anna Roemers Visscher, Pieter Cornelisz Hooft, Joost van den Vondel, Roemer Visscher, Maria Tesselschade Roemers Visscher, Caspar van Baerle en Daniel Heinsius)

1852

Collectie Rijksmuseum Muiderslot, langdurig bruikleen Stad Amsterdam

30 Petrus Kremer (1801 Antwerpen 1888)

Vondel een dichtstuk voorlezende in het paviljoen op het slot te Muiden, voor Hooft, Reael, Roemer en zijne dochter Maria Tesselschade

1826

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

31 Johannes Hendrikus Egenberger (1822 Arnhem– Utrecht 1897)

Gezelschap om een voordragende Vondel

1882

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

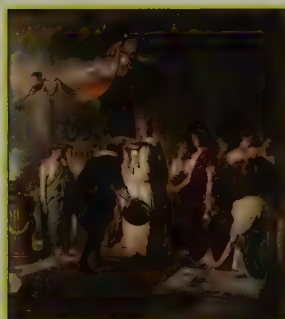

32 L. Moritz (1773 Den Haag – Amsterdam 1850)

Een feestmaal op het slot te Muiden

Eerste helft 19e eeuw

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

33 Barend Wijnveld (1820 Amsterdam – Haarlem 1902)

Schoorsteenstuk met allegorische voorstelling van de kroning van P.C. Hooft tot 'poetus laureatus' door de Amsterdamse stedenmaagd

1883

Collectie Rijksmuseum Muiderslot

34 Jacobus Josephus Franciscus Verdonck (1823 Antwerpen - Amsterdam 1878)

Schets naar Louis Moritz' *Feestmaal op het slot te Muiden*'

Bruikleen particuliere collectie

Deze olieverfstudie door Jacobus Verdonck is een vrije interpretatie van het gezelschap in Louis Moritz' *Feestmaal op het slot te Muiden*. Veel prominenter dan bij Moritz is Maria van Reigersberch hier in de voorgrond geplaatst. Ook de lichte kleding van Van Reigerberch en Tesselschade vestigt de aandacht op de twee vrouwen.

Opmerkelijk is dat de voorstelling in deze schets spiegelbeeldig is aan het grote schilderij. Normaal duidt dit erop dat er zou zijn gewerkt naar een prent. In dit geval is hiervan geen sprake. Een prent naar Moritz schilderij is niet bekend en Verdonck zelf was eigenaar van het schilderij van Moritz.

De Muiderkring van 2013

De 17e-eeuwse vrienden van Pieter Hooft onderscheidden zich doordat ze deel uitmaakten van, wat nu zou heten, een spraakmakende culturele voorhoede. Velen blonken uit op meer dan één vakgebied of discipline. Daarbij was hun omgang met elkaar, zoals blijkt uit de vele overgebleven brieven, vaak uitermate hoffelijk. Sommige gasten van Hooft waren uitgesproken politiek geëngageerd.

In 1954 werd het Cultureel Genootschap de Muiderkring opgericht. Zeven maal zeven leden uit de wereld van letterkunde, geschiedenis, theater, muziek, beeldende kunst, bedrijfsleven en overheid. Dit genootschap treedt niet in de openbaarheid, wie de leden zijn is eigenlijk alleen bekend bij de overige leden. Het genootschap is 'onsterfelijk' in de zin dat er bij overlijden van een kringlid door de overige leden een kandidaat wordt voorgesteld en gekozen.

Heel anders dan bij dit besloten gezelschap kan de museumbezoeker in de tentoonstelling zijn eigen Muiderkring kiezen. In onze eigen tijd zou het wellicht geen kasteel zijn, waar deze voorhoede langs zou komen, maar een praatprogramma op televisie. Welke historicus en schrijver zou nu Hooft zijn? En welke diplomaat en schrijver Huygens? Chef kunstredactie van De Telegraaf Bertjan ter Braak deed een voorstel. De bezoeker aan de tentoonstelling OOG in OOG, de Muiderkring, spiegelbeeld van een hoof(t)s gezelschap bepaalt mee wie het best voldoen aan de verschillende profielen.

A.F.Th. van der Heijden (1954):
romancier en vormgever van re-
sistentie geschiedschrijving. Chroniqueur
van krakerijen en autonome en
alternatieve structuren in de jaren
'50 van de twintigste eeuw.

A.F.Th. van der Heijden

5

De harde kern: in zijn essay *Terugblik uit de toekomst* doet Bertjan ter Braak een voorstel welke bekende opiniemakers tot de Muiderkring van 2013 zouden kunnen worden gerekend. In A. F. Th. Van der Heijden, die hij karakteriseert als romanschrijver en fabulerend historicus, ziet Ter Braak de Pieter Hooft van nu. Boris Dittrich, jurist politicus en tegenwoordig *advocacy director for gay rights* bij *Human Rights Watch* is voor hem de hedendaagse Constantijn Huygens. Adriaan van Dis, Nelleke Noordervliet en Anna Enquist zijn weliswaar minder één op één met een historische figuur te vergelijken, maar vanwege hun creatieve uitwisseling, gecultiveerd hoffelijke omgangsvormen, maatschappelijk en politiek engagement kwalificeren ook zij voor Bertjan ter Braak als leden van de Muiderkring van nu.

Naast deze vijf nieuwe kringleden schetst Ter Braak vijf profielen, die de leden van de Muiderkring in meer algemene zin karakteriseren. Bij deze profielen worden kandidaten voorgesteld waaruit de bezoeker zelf een keus kan maken.

[1] Vrienden en geestverwanten

Kenmerkend voor de mensen die tot de Muiderkring worden gerekend is dat ze de interesse van Hooft hadden gewekt. Die interesse lag vaak op artistiek en/of wetenschappelijk vlak, met maatschappelijk-politieke kantjes. Daarnaast lijkt een variant van het ons-soort-mensen-gevoel ook wel een rol te hebben gespeeld. De band met Vondel – een kousenhandelaar – was bijvoorbeeld minder hartelijk. Het meest trefend is misschien wel de warme vriendschap met Constantijn Huygens: dichter, geleerde, componist en als diplomaat in het hart van de politiek.

Eénentwintigste-eeuwers die in dit profiel passen zijn:

Arie Boomsma (1974) presentator en gespreksleider, die vanuit zijn christelijke achtergrond humanistische waarden in de praktijk brengt. Brengt vanuit dit engagement de problemen van zich emanciperende groepen als homoseksuelen en vluchtelingen voor het voetlicht. Verleidt, door zijn eigen kwetsbaarheid te tonen, ook zijn gesprekspartners hun emotioneel pantser af te leggen.

© Jacob van Rozelaar: www.faces-expo.com

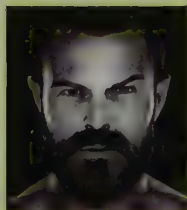
Jessica Durlacher (1961), auteur en echtgenote van Leon de Winter. Onderscheidt zich door haar tweedegeneratieromans waarin de hoofdpersonen kinderen zijn van ouders die de Holocaust hebben overleefd. Deze invalshoek was in 2005 aanleiding voor een gasthoogleraarschap aan de Universiteit van Berkeley.

© Billie Glaser

Kees van Kooten (1941), cabaretier, vooral bekend door de sketches en persiflages van bekende Nederlanders door het duo Van Kooten & De Bie. Daarnaast auteur, heeft dit jaar de eer het *Groot Dictee der Nederlandse Taal* te schrijven.

© Keke Keukelaar

Jeroen Krabbé (1944), acteur, schilder, regisseur en presentator van documentaires. Zijn familie is een Muiderkring in het klein: grootvader en vader schilder, moeder schrijfster en vertaalster, broer schrijver, halfbroer kunstenaar, zoons presentatoren van radio- en televisieprogramma's.

Leon de Winter (1954), filmproducent en echtgenoot van Jessica Durlacher, bij het publiek vooral bekend als auteur. Zijn publicaties over de Holocaust waren in 2005 aanleiding voor een gasthoogleraarschap aan de Universiteit van Berkeley.

© Paul Levitton

[2] Wetenschappers met een brede belangstelling en met beide benen op de grond

De wetenschappen bloeiden in de 17e eeuw. In de betere kringen van de jonge Republiek heerste het renaissance-ideaal van de *uomo universalis*, de mens die zich breed ontwikkelt. Deze ontwikkeling ging vaak gepaard met aardse nuchterheid. Hooft was drost van Muiden. Vossius schreef over de retorica en leverde waarschijnlijk de kist waarin Hugo de Groot uit Slot Loevestein ontsnapte.

Eénentwintste-eeuwers die in dit profiel passen zijn:

Ian Buruma (1951), sinoloog en japanoloog, bekleedt de post van Henry Luce hoogleraar aan het Bard College in New York. Hij werd in deze functie benoemd vanwege zowel zijn academische publicaties als zijn journalistieke productie.

Midas Dekkers (1946), bioloog en auteur van kinder- en jeugdboeken waarin het vaak gaat over aan de biologie gerelateerde onderwerpen. Daarnaast schrijft hij romans en (dieren)verhalen voor volwassenen vol scherpe observaties.

© Tessa Posthuma De Boer

Robbert Dijkgraaf (1960), afgestudeerd aan de Rietveldacademie, wiskundige en theoretische natuurkundige, universiteitshoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en voormalig president van de Koninklijke Academie van Wetenschappen en tegenwoordig tweede niet-Amerikaan die het *Institute for Advanced Study* in Princeton mag leiden. Beoefent zijn vakgebied op het hoogste wetenschappelijk niveau en maakt dit voor een groot publiek toegankelijk door zijn optredens in populaire media. Dijkgraaf bood jonge wetenschappers de mogelijkheid hun onderzoek toe te lichten in het televisieprogramma *De Wereld Draait Door*. Na het winnen van de Spinozaprijs ontwikkelde hij de website www.proefjes.nl om kinderen meer te interesseren voor wetenschap.

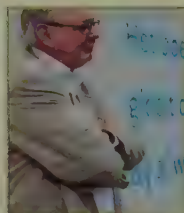
© Andrea Kane

Wiel Kusters (1947), dichter en wetenschapper. Heeft zich vanuit zijn schrijverschap breed ontwikkeld, wat uiteindelijk leidde tot een hoogleraarschap in de letterkunde aan de Universiteit van Maastricht. Behield steeds een grote betrokkenheid bij de positie van ex-mijnwerkers uit Zuid-Limburg.

© Sacha Ruland

Henk Pröpper (1958), cultureel ambassadeur, uitgever en auteur. Was als directeur van het *Institut Néerlandais* en later van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds verantwoordelijk voor de promotie van Nederlandse cultuur in het buitenland. Zijn eigen schrijverschap omvat zowel maatschappelijke als persoonlijke thema's. Tegenwoordig directeur van een grote uitgeverij en voorzitter van het Prins Claus Fonds.

© Rob Elsing

Corine de Ruiter (1960), klinisch psycholoog, gedragstherapeut en hoogleraar forensische psychologie. Uitte voor de parlementaire enquête over tbs en in de media haar standpunt de nadruk op repressie in het strafrecht met oog op het voorkomen van recidive inefficiënt en achterhaald te vinden.

Inez Weski (1955), strafrechtadvocaat, gastspreker en publiciste. Schrijft columns voor het blad *Opzij* waarin ze vaak refereert aan thema's die ze tegenkomt in haar beroepspraktijk. Werd in 2011 uitgeroepen tot 'liberaal van het jaar' vanwege haar strijd tegen het verval van de rechtstaat.

[3] Schrijvers en podiumkunstenaars met een verfijnd wereldbeeld die daar uiterst elegant op reflecteren

De inkleuring van het wereldbeeld van de bewoners en de bezoekers van het Muiderslot was er een van verfijning. Elegante omgangsmanieren, de hoofse wijze van elkaar benaderen of omschrijven in de gedichten en bijvoorbeeld de wijze van dankzegging voor de gastvrijheid op het kasteel maakten daarvan deel uit. Deze hoofsheid trad vooral op de voorgrond bij contacten tussen de seksen, zoals in de poëzie aan of over de zusjes Anna en Tesselschade Roemersdr. Visscher, Francisca Duarte of Maria van Reigersberch. Eénentwintste-eeuwers die in dit profiel passen zijn:

Kader Abdolah (1954), ontvluchtte Iran vanwege politieke vervolging. Koos bewust het Nederlands als taal om zijn schrijverschap voort te zetten en combineert Iraanse eruditie met Nederlands engagement. Zijn roman *Het huis van de Moskee* werd tweede bij een verkiezing van het beste Nederlandstalige boek aller tijden.

©Merlijn Doomernik

Ramsey Nasr (1974), dichter en toneelspeler. Voormalig dichter des Vaderlands. Schreef in die hoedanigheid over actuele nationale thema's, maar ook vanuit een grote betrokkenheid over het Palestijns – Israëliëse vraagstuk. Zet graag zijn voorbeelden in de schijnwerpers. Verleidt een nieuw publiek om kennis te nemen van oudere poëzie door deze voor te lezen en te publiceren op CD of gecombineerd met beeldmateriaal via QR codes.

© Keke Keukelaar

Willem Nijholt (1934), acteur, zanger cabaretier en schrijver. Bekend van kinderprogramma's, theater, musical, film, televisiedrama en als panellid. Werd door Hella Haasse gevraagd zijn herinneringen aan de oorlog in Indië op papier te zetten, wat uitmondde in de brievenbundel *Met bonzend hart*.

[4] Opiniemakers met een duidelijk politieke kleur

Vanzelfsprekend speelde in alles de politiek een rol. Hooft zelf kon daar, als drost, niet aan ontkomen, maar nam bij voorkeur een tolerantie middenpositie in. Huygens daarentegen was als secretaris en diplomaat gelieerd aan de Oranjes. Vondel verbruide het bij Hooft toen hij na zijn overgang tot het rooms-katholicisme wat al te uitgesproken de kant van zijn nieuwe geloofsgenoten koos. Hugo de Groot werd gevangengezet vanwege zijn positie in de twist tussen prins Maurits en Van Oldenbarnevelt.

Eénentwintigste-eeuwers die in dit profiel passen zijn:

Frits Bolkestein (1933), oud politiek leider van de VVD en oud-minister van Defensie. Stelde als een van de eerste politici de multiculturele samenleving ter discussie. Publiceerde onder pseudoniem een toneelstuk over Graaf Floris V van Holland. Is gehuwd met de actrice Femke Boersma.

Alexander Ribbink (1964), politiek geëngageerd succesvol zakenman. Betrokken bij beeldende kunst door zijn voorzitterschap van de Raad van Toezicht van het Stedelijk Museum te Amsterdam.

Jan Terlouw (1931), oud politicus en auteur van kinder- en jeugdboeken. Zijn kleine politieke partij groeide in de oppositie, maar verloor herhaaldelijk populariteit wanneer zij regeringsverantwoordelijkheid nam. Terlouw is actief voorvechter van mensen- en dierenrechten, ambassadeur van de Stichting Varkens in Nood.

[5] Opiniemakers met een niet-Nederlandse achtergrond

Immigratie was in de tijd van de Muiderkring net als tegenwoordig onderwerp van maatschappelijke discussie. Nog maar net onafhankelijk, waren de Noordelijke Nederlanden een magneet voor vluchtelingen uit bijvoorbeeld Antwerpen. Voor hen, maar ook voor anderen was religie vaak de reden voor de migratie naar de Republiek. Vanzelfsprekend spelen economische motieven ook geregeld een rol. De doopsgezinde ouders van Joost van den Vondel waren Antwerpen ontvlucht. Maar ook één van de 'nachtgalen' van de Muiderkring, de Portugees joodse Francisca Duarte, heeft zo'n achtergrond.

Eénentwintigste-eeuwers die in dit profiel passen zijn:

Ali B (1981), rapper en presentator. Heeft net als Joost van den Vondel, zijn wortels in het buitenland. Zijn teksten en optredens slaan een brug tussen oude en nieuwe Nederlanders, wordt daarom wel aangeduid als 'knuffel Marokkaan'.

© Frank Doorhof

Noraly Beyer (1946), redacteur en presentatrice van nieuwsprogramma's en daarnaast actrice en schrijfster van theaterstukken. Presenteerde jarenlang het NOS achtuurjournaal en was daarmee als eerste Nederlandse met een kleurtje boegbeeld van de meest objectieve berichtgeving via televisie.

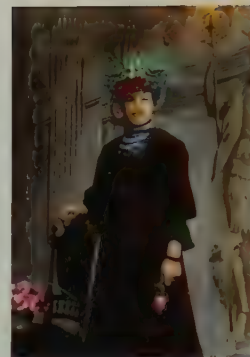
Prem Radhakishun (1962), advocaat en schrijver. Ontvluchtte Suriname na een aanslag op het radiostation van zijn moeder. Richt zich als programmamaker en gast in talkshows op kansarme groepen. Tafelheer in het programma De Wereld Draait Door.

Niets is wat het lijkt...

De bezoekers van het Muiderslot hebben hun oog op de kandidaten laten vallen en hun keuze gemaakt. De Muiderkring van 2013 is een feit en vereeuwigd voor het nageslacht. Geheel in lijn met de beeldtraditie van de Muiderkring is opnieuw gekozen voor een assemblage, de ogenschijnlijk natuurgetrouwe verbeelding van een samengesteld gezelschap...

Kunstenaar en grafisch vormgever Ingeborg van der Enden (1967) doet niets liever. Tijdens haar opleiding aan de Utrechtse Hogeschool voor de Kunsten maakte zij al filmanimaties voor de Franse televisie; de kennis van digitale fotomontage deed zij op tijdens haar werkzaamheden voor het fotovaklab van Capi Lux. Sinds twaalf jaar opereert Van der Enden als zelfstandige. Haar vrije werk laat zich vooral kenmerken door een realistische vervreemding, zoals de serie gemanipuleerde foto's met een zelfportret.

In samenspraak met BertJan ter Braak is als uitgangspunt voor de Muiderkring van 2013 gekozen voor een gedistingeerd regentenportret, overeenkomstig de positionering van het feestmaal van Moritz, gesitueerd in de Ridderzaal. Ondanks de formele uitstraling van het regentenstuk, werd gezocht naar individuele accenten en herkenbare knipogen naar het heden en verleden, verzameld in het moodboard.

In nauwe samenwerking met fotograaf Jacqueline Huber (1964) en stand-ins zijn de compositieschetsen en fotografische contouren gezet voor de uiteindelijke fotomontage. De ontbrekende portretten zijn op locatie geschoten of als bestaand beeldmateriaal gemanipuleerd en ingevoegd.

Het resultaat? Niets is wat het lijkt. De authentieke schoonheid van de Ridderzaal behoeft geen gedetailleerde accenten uit het heden, anders dan de verbeelding van een inspirerend, intiem samenzijn. Met respect voor de wensen en eigenheden van de geportretteerden, is Van der Enden er in geslaagd een indrukwekkend nieuw tijdsbeeld te creëren van een wederom illuster gezelschap. De Muiderkring van 2013 is een tot in de finesse geperfectioneerd document van de versmelting tussen heden en verleden, het voortdurend balanceren op de spanningsboog tussen authenticiteit en verbeelding. Het tastbare resultaat van een indrukwekkend proces van animeren, assembleren, doorzetten en perfectioneren.

Ingeborg van der Enden
De Muiderkring van 2013
Collectie Rijksmuseum Muiderslot

Verantwoording

Opdrachtgever

Bert Boer (directeur Stichting Rijksmuseum Muiderslot)

Realisatie

Stichting Rijksmuseum Muiderslot, Muiden

Samenstelling, onderzoek en organisatie

Derk Hendrik (Rik) van Wegen & Yvonne Molenaar, Rijksmuseum Muiderslot

Tentoonstelling en grafische vormgeving

Studio Jesse / Endeloos Grafisch Ontwerp / Ida Schuurman, Rijksmuseum Muiderslot

Technische realisatie

Hollandse Handen / Mooie Boeken

Katern 2 - OOG in OOG met bijdragen van

Alexander W. Beelaerts, Imre Bésanger, Bertjan ter Braak, Ilonka Verdurmen (in samenwerking met Ida Schuurman) en Rik van Wegen

Vormgeving

Endeloos Grafisch Ontwerp

Tekstredactie

Ida Schuurman, Rijksmuseum Muiderslot

Eindredactie

Yvonne Molenaar

De tentoonstelling is mede tot stand gekomen dankzij de volgende personen en instellingen:

Stichting Rijksmuseum Muiderslot, Universiteit van Amsterdam (Erfgoed, Theater Instituut Nederland collecties), Stadsarchief Amsterdam, Rijksmuseum Amsterdam, Museum Geelvinck Hinlopen Huis, Teylers Museum, Haags Gemeentemuseum, Universitaire bibliotheken Leiden, Kasteel-Museum Sypesteyn, Museum Catharijneconvent, Cultureel Genootschap de Muiderkring, Erwin Olaf, Ingeborg van der Enden, Jacqueline Huber en diverse particuliere bruikleengevers en fotografen.

Met speciale dank aan

Amicorum Comititia Muydae

Stichting de Commissie van 1881

www.muiderslot.nl

MUIDERSLOT

OOG in OOG

De Muiderkring: spiegelbeeld van een Hoof(t)s gezelschap

De fijnbesnaarde vrienden die Pieter Corneliszn. Hooft in de 17e eeuw op het Muiderslot ontving, stonden in de 19e eeuw model voor de cultuurdragers van het jonge koninkrijk. Ook in onze tijd biedt de Muiderkring inspiratie; aan een besloten Cultureel Genootschap, maar ook aan de museumbezoeker die uit de opiniemakers van nu zijn eigen Muiderkring maakt.

OOG in OOG

Adriaan van Dis (1948): presentator, auteur en hofs gastheer en interviewen. Combineert verslaggeverschap met een persoonlijke zoektocht.

Adriaan van Dis

Nelleke Noordervliet

Nelleke Noordervliet
schrijver van gedichten en van de vrouw
schrijver Muiderkring
van culturele

Anna Enquist (1945): multidisciplinair talent, pianiste, celliste, psychoanalytica, schrijver en dichtster, na een persoonlijk verlies, vriste voor verkenning.

Anna Enquist

Boris Dittrich

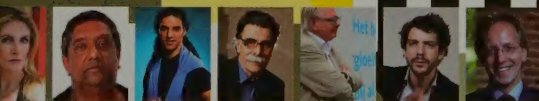
Boris Dittrich (1925): oud politicus en tegengestander kampioen voor de rechten van seksuele minderheden. In Human Rights Watch.

A.F.Th. van der Heijden (1951): romancier en vertaler van nieuwe geschiedschrijving. Chroniqueur van krakersrelief en autonome en alternatieve structuren in de jaren 80 van de twintigste eeuw.

A.F.Th. van der Heijden

De Muiderkring van nu

MUIDERSLOT

www.muiderslot.nl

10000498

W7-CES-583